

DOCUMENTA HISTORICA 99.
Az SZTE BTK Történeész Diákkör kiadványa

**Pilgrim passai püspök oklevelei
a 10. század végéről**

Fordította és a bevezetőt írta:
GÁSPÁR VINCE

Szeged
2018

XA 221321

DOCUMENTA HISTORICA 99.
Az SZTE BTK Történész Diákkör kiadványa

X 267372
**Pilgrim passzai püspök oklevelei
a 10. század végétől**

Fordította és a bevezetőt írta:

GÁSPÁR VINCE

Szeged

2018

SZTE Klebelsberg Könyvtár
Egyetemi Gyűjtemény
2.

HELYBEN
OLVASHATÓ

A dokumentumok forrásai:

Franz-Reiner Erkens: *Die Fälschungen Pilgrims von
Passau.*

*Historische-kritische Untersuchungen und Edition nach
dem Codex Gottwicensis 53a (rot), 56 (schwarz).*

München, 2011. 7–9., 18–22., 28–31., 9–17., 33–45., 55–
62.

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001243811

Szakmailag lektorálta:
THOROCZKAY GÁBOR

Sorozatszerkesztő:
FERWAGNER PÉTER ÁKOS

© SZTE BTK Történész Diákkör, 2018

© Gáspár Vince, 2018

HU-ISSN 1216-0954

X267372

Tartalom

Előszó.....	6
A lorchi hamisítványok.....	23
(1).....	23
(2).....	24
(3).....	27
(4).....	30
(5).....	35
(6).....	38
<i>A Documenta Historica</i> eddig megjelent számai.....	42

Előszó

Pilgrim passauai püspök (971–991) lorchi hamisítványok néven elhíresült okleveleit mindezidáig nem vizsgálta behatóan a magyar középkorkutatás. Nevezett püspök VI. vagy VII. Benedek pápának (972–974; 974–983) címzett levelét, mely az első magyarországi latin térítésről nyújt becses információt, ezzel szemben már felhasználta a szakma, magyar fordítása forrásgyűjteményben jelent meg.¹ Annál is időszerűbb a lorchi hamisítványok bevonása a kutatásba, mivel a kérdéshez a német medievisztika – azon belül is a bajor egyháztörténeti kutatás – több évtizedes eredményei stabil kiindulópontként szolgálnak. Ezek között számunkra a legbecsesebb az a nemrég megjelent kritikai kiadás,² amely a Duna menti göttweigi kolostor kéziratos anyaga alapján nyújtja a lorchi hamisítványok legrégibb (másolati) szövegét. Jelen forrásközlő tanulmányomban³ ez a kiadás szolgál a lorchi hamisítványok magyar fordításának alapjául.

A lorchi hamisítványok alatt Pilgrim püspök tollából származó, hat darab hamis pápai oklevelet értünk. Ezek célja a püspök számára a *pallium*⁴ megszerzése volt, illetve, ami számunkra igazán fontos, állítólagos metropolitai joghatóságának kiterjesztése az egykori frank Pannóniákra, a 10. században viszont már értelemszerűen a magyarok által uralt egész Kárpát-medencére (és Morvaországra [*Moravia*], ahol a passauai püspökségnek korábban szintén volt egyházpolitikai érdekeltsége). Az egykori Pannóniák felé való terjeszkedést az tette lehetővé, hogy Pilgrim szinte egy időben lépett a püspöki kated-

¹ Kristó Gyula (szerk.): *Az államalapítás korának írott forrásai*. Szeged, 1999. 23–29. (ford. Dér Terézia – Sz. Galántai Erzsébet, bev., jegyz. Kristó Gyula)

² Franz-Reiner Erkens: *Die Fälschungen Pilgrims von Passau. Historisch-kritische Untersuchungen und Edition nach dem Codex Gottwicensis 53a (rot)*, 56 (schwarz). München, 2011.

³ Jelen tanulmány a szerző MA-szakdolgozatának (Gáspár Vince: *Pilgrim passauai püspök magyar térítéssel kapcsolatos hiteles és hamis oklevelei*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2016) kivonata.

⁴ Metropolitai joghatóságot jelképező főpapi vállszalag. A 9. századtól nélkülözhetetlen jelvény az érseki hatalom gyakorlásához.

rára a magyarok megtérési szándékának jelentkezésével (972 ősze). A lorchi hamisítványokat többnyire – egy kivétellel – palliumadományozó oklevelek formájában írta meg a hamisító. Pilgrimet püspökként nem illette meg a pallium, ezért az oklevelekben egyházmegyéjét mint érsekséget tüntette fel, mégpedig oly módon, hogy a 10. században a passauai püspökséghez tartozó, bizonytalan múltú Lorch (*Lauriacum*) késő antik püspökségéről írásaiban mint érsekségről beszél. Az állítólagos lorchi érsek (a hamisító az első passauai püspököt, Vivilót választotta ki erre a célra, Arnulf császár egy 898. évi hiteles oklevelébe illesztett beszúrással) Pilgrim előadásában Passauba helyezte át székhelyét, és ezzel az egyházmegyéjét érsekséggé emelte. A lorchi hamisítványok vizsgálatába bevonjuk a Pilgrim által formába öntött részben hiteles, részben hamis uralkodói okleveleket, melyek segítenek a hamisító céljának, munkamódszerének megértésében. Ezek alatt különösen három irat: II. Ottó császárnak egy 977-ben kelt adománylevele a passauai egyház részére,⁵ az említett, meghamisított 898. évi Arnulf-oklevél,⁶ valamint a jól ismert Pilgrimlevél értendő.

A német kutatásban *Lorcher Tradition* terminussal jelölik a passauai püspökség esetleges lorchi előzményének koncepcióját. Az elképzelés megalkotójának a kutatás mára egyöntetűen Pilgrim püspököt ismeri el. A későbbiekben kitérünk arra is, hogy fennállhatott-e valós kapcsolat a késő antik lorchi egyház és a 8. században alapított passauai püspökség között.

A lorchi hamisítványok késő középkorban végbemenő recepciója révén évszázadokon át hitelesnek vélték azokat, mígnem Ernst Dümmler 1854-ben megjelent munkájában bizonyította, hogy a lorchi oklevelek hamisak.⁷ 1909-ben Waldemar Lehr kiadta a lorchi hamisítványokat,⁸ és megelőlegezte WC jegyző Pilgrimmal való

⁵ D O II 167. *a* és *b* változatai:

http://www.dmgh.de/de/fs1/object/display/bsb00000443_192.html?sortIndex=030%3A040%3A0002%3A010%3A00%3A00, letöltés: 2017.03.08.

⁶ D. A. 163.:

http://www.dmgh.de/de/fs1/object/display/bsb00000435_00286.html?sortIndex=030%3A030%3A0003%3A010%3A00%3A00, letöltés: 2017.03.08.

⁷ Ernst Dümmler: *Pilgrim von Passau und das Erzbistum Lorch*. Leipzig, 1854.

⁸ Waldemar Lehr: *Pilgrim, Bischof von Passau, und die Lorcher Fälschungen*. Berlin, 1909.

azonosságát. Az ő kutatásaival egy időben merült fel ugyanis a kapcsolat lehetősége néhány I. és II. Ottó császárok nevéen kelt, egy bizonyos Willigis C (WC) által írt oklevél és a lorchi hamisítványok között.⁹ WC jegyző és Pilgrim azonosságát végül Heinrich Fichtenau bizonyította.¹⁰ A német középkorkutatás a lorchi hamisítványok céljának sokáig a bajor egyháztartomány primátusának megszerzését tekintette. Ignaz Zibermayr mutatott rá elsőként, hogy Pilgrim célja elsősorban a néhai frank Pannóniákban újonnan alakulófélben lévő magyar egyház saját hatalma alá hajtása volt.¹¹ A lorchi hamisítványok és Pilgrim püspök mérvadó kortárs kutatója Franz-Reiner Erkens, aki az 1980-as évektől publikál a kérdéskör témájában, témánkat érintő legfontosabb cikkei Pilgrim életét,¹² a lorchi hagyomány eredetét,¹³ annak késő középkori továbbélését tárgyalják.¹⁴ A magyarországi középkorkutatás, bár figyelemmel kísérte a lorchi hamisítványok kutatástörténeti sorsát,¹⁵ azokkal részletesebben mégsem foglalkozott. Paradox módon a Magyarországon megjelent vonatkozó szakirodalomból egy amerikai professzor angol nyelvű tanulmánya értékelhető a legjelentősebbnek.¹⁶

Pilgrim püspök előkelő bajor nemzetségből származott, fiatalokráról nem sokat tudunk. Frigyes salzburgi érsek (958–990) unokaöccseként huzamosabb időt tölthetett az érseki székhelyen, mivel a salzburgi oklevélállományt behatóan ismerte. A passauai püspöki szék

⁹ Karl Uhlirz: Die Urkundenfälschung zu Passau im zehnten Jahrhundert. *MIÖG*, 3 (1882). 177–228.

¹⁰ Heinrich Fichtenau: *Beiträge zur Mediävistik II*. Stuttgart, 1977. 173.

¹¹ Charles R. Bowlus: Bishops as Forgers. Pilgrim of Passau, Frederick of Salzburg and their dreams of archiepiscopal primacy in the Carpathian Basin. In: „*In my spirit and thought I remained a European of Hungarian origin*”. *Medieval Historical Studies in Memory of Zoltán J. Kosztolnyik*. Ed. by I. Petrovics et al. Szeged, 2010. 37–48. 39.

¹² Franz-Reiner Erkens: Pilgrim, Bischof von Passau. *Ostbairische Grenzmarken*, 34 (1992). 25–37.

¹³ Uő: Die Ursprünge der Lorcher Tradition im Lichte archäologischer, historiographischer und urkundlicher Zeugnisse. In: *Das Christentum im bairischen Raum. Von den Anfängen bis ins 11. Jahrhundert*. Hrsg. v. E. Boshof – H. Wolff. Köln–Weimar–Wien, 1994. 423–459.

¹⁴ Uő: Geschichtsbild und Rechtsstreit: Das Nachwirken der Fälschungen Pilgrims von Passau. *Passauer Jahrbuch*, 47 (2005). 57–68.

¹⁵ Győrffy György: *István király és műve*. Budapest, 1977. 77.

¹⁶ Bowlus: Bishops as Forgers... i. m.

elnyerésében nagybátyja befolyása is segíthette. Hivatalában nagy feladat várt rá: a magyar pusztítások után az egyházmegye újjászervezése. Hogy ezt sikeresen megkezdte, azt mi sem bizonyítja jobban, mint egy 13. századi passai forrás, mely a püspököt az egyházmegye feltámasztójaként említi.¹⁷ Sikerében fontos szerepet játszott a császárokhoz fűződő szoros kapcsolata, akik birtokadományokkal segítettek. Civakodó Henrik lázadásai idején Pilgrim a császár mellé állt, 977 őszén püspöki székhelye is súlyos károkat szenvedett a harcok folyamán. A 972. évi magyar misszióhoz való kapcsolata közismert: a császár ajánlólevéllel küldte Brúnó térítőpüspököt Pilgrimhez, felszólítván, hogy adjon mellé papokat és lássa el úti szükségletekkel Brúnót. Erről az első magyarországi latin térítésről számol be, azt saját érdemének tulajdonítja a passai püspök a VI. vagy VII. Benedek pápának címzett levélben. Mint már említettük, Pilgrim kancelláriai tevékenységének köszönhetően a saját egyháznak szóló uralkodói okleveleket maga írta meg, majd azokat hitelesítésre bocsátotta. Azért érdemes kitérnünk ezekre az oklevelekre, mivel a püspök ezekben is a rangemelkedésen és a lorchi múlt elismertetésén munkálkodik. A későbbiekben ezekre bővebben is kitérnünk. Pilgrim ambíciózus tervei végül szembefordították nagybátyjával, mivel olyan területekre is igényt tartott, melyek Salzburghoz tartoztak. A jogigény kapcsán kibontakozó vita során Frigyes is oklevélhamisítással próbált érvényesülni, jóllehet bajor érsekként számos hiteles oklevél birtokában volt. Feltehetőleg komoly fenyegetésnek érezte unokaöccse támadását, és csak valamelyik kortárs Benedek pápa (a lorchi hamisítványok datálásától függően VI. vagy VII. Benedek) nevére hamisított oklevéllel vélte elháríthatónak azt.¹⁸ (Tekintve, hogy a lorchi hamisítványok között is szerepel az említett Benedek pápa nevére hamisított oklevél, világos, hogy mind Pilgrimnek, mind Frigyesnek szüksége volt a kortárs pápától is a korábbi jogcímeiket megerősítő oklevélre.) Pilgrim püspök 991. május 20/21-én hunyt el, az általa újjáépített passai székesegyházban helyezték örök nyugalomra. A jó emlékü főpapot székvárosában időnként szentként tisztelték. A 13. században lejegyzett Nibelung-

¹⁷ Erkens: Pilgrim, Bischof von Passau. i. m. 28.

¹⁸ Uo. 31.

énekben Pilgrim pozitív szereplőként, Gunther és Krimhilde nagybátyjaként jelenik meg, aki Passauban fogadja átutazó unokahúgát.¹⁹

A következőkben a lorchi hamisítványok tartalmát mutatom be. Ezek az alábbi pápák nevében keltek: Symachus (498–514), II. Jenő (824–827), VII. Leó (936–939) (az ő nevében a hamisító egy pallium-oklevelet és egy levelet is írt), II. Agapét (946–955), VI. Benedek (973–974) vagy VII. Benedek (974–983). Az oklevelek kedvezményezettjei a következők: a kitalált Theodor lorchi érsek, Urolf passau-i püspök, akinek hivatali ideje 804–806 között lévén, valójában nem kaphatott oklevelet a későbbi II. Jenő pápától; Gerhard passau-i püspök (931–946) három pápai levél középpontjában áll, ebből kettő VII. Leó és egy II. Agapét nevében kelt. A kortárs VI. vagy VII. Benedek pápa nevében kelt oklevelében értelemszerűen Pilgrim nyeri el a palliumot és a korábbi adományok megerősítését.

A Symmachus-oklevél Theodor lorchi érseknek adományozza a palliumot. Az oklevél célja, hogy Lorchot mint metropolitai székhelyt (a várost egyetlen forrás sem említi ebben a minőségben) dokumentálja, és Pilgrim igényének történeti érvényt adjon. Pilgrim tévedése, hogy Symmachus pápa korában (500 k.) nyugaton még nem létezett az érseki méltóság, és a pallium is kizárólag a pápát illette meg. Pilgrim ismerhette Eugippius Szent Severinus-életrajzát, melyben szerepel egy lorchi *pontifex*, név szerint Constantius. E híradásra alapozva nyilváníttatja Pilgrim az Eugippius-kortárs Symmachus pápával a fiktív Theodort lorchi érseknek. A megfogalmazásban a *Pannoniorum* kitétel kulcsszerephez jut:²⁰ kijelöli a lorchi érsek joghatósági területét, ti. a pannonok tartományát. Egy észrevételt még okvetlenül szükséges tenni ezen oklevél kapcsán. Ismeretes, hogy a késő római korban a pannóniai provinciák – és talán rövid ideig *Noricum Ripense*, amely tartományhoz Lorch tartozott – metropolitai széke Sirmium volt.²¹ E körülményről nem esik szó az oklevélben, és semmilyen utalás nem történik arra nézvést, hogy Lorch, illetve Theodor és Sirmium között bármiféle kapcsolat fennállna.

¹⁹ *A Nibelung-ének*. Ford. Szász Károly. Máriabesnyő–Gödöllő, 2004. 185–186.

²⁰ Erkens: *Die Fälschungen Pilgrims von Passau...* i. m. 68.

²¹ Ignaz Zibermayr: *Noricum, Bayern und Österreich. Lorch als Hauptstadt und die Einführung des Christentums*. Horn, 1956. 383.

A II. Jenő pápa nevére hamisított oklevél mind rangban, mind területileg kiterjeszti a lorchi érsek jogait, mégpedig oly módon, hogy kinevezi az avarok, illetve a morvák országa, valamint *Pannonia* és *Moesia* provinciák pápai vikáriusává. A leírt működési terület rámutat Pilgrim érdekszférájára, ami mindenekelőtt a magyar szállásterületet jelentette, de szerepel benne Moravia is. (A passai püspökségnek ugyanis meghatározó szerepe volt a morva térítésben.²²) A hamisító Urolf és II. Jenő pápa kiválasztásával az avarok megtérésének időszakát tartotta szem előtt (8–9. század fordulója), a vikariátus felvetése pedig összefügg a missziós területeken létrehozandó egyházszervezeti formával.

A két, VII. Leó pápa nevére hamisított irat közül a rövidebb ismét egy palliumadományozó oklevél, melyben a pápa kibővíti a válszalag viselésének alkalmait. Szt. István vértanú említése ezen oklevélben az egyetlen kapcsolatot jelenti Lorch és Passau között a lorchi hamisítványokban.²³ A VII. Leó nevén kelt hosszabbik irat formáját tekintve inkább levélnek tekinthető, mely amellett érvel, hogy a bajor (és az összes német) főpap közül egyedül a lorchi érseket illeti meg az apostoli vikáriusi méltóság.

A II. Agapét pápa nevére hamisított oklevél a palliumért folytatott viszályt simítja el Gerhard „lorchi érsek” és Herold salzburgi érsek között. A valóságban a salzburgi érsek elődje Nagy Károly uralkodása alatt nyerte méltóságát (798), pozíciója megingathatatlannak tűnt. Ezért Pilgrim a tárgyalt oklevélben nem is próbálja meg elvenni a salzburgi érsektől (azaz nagybátyjától, Frigyesztől) a metropolitai rangot, hanem II. Agapét pápával megosztatja azt: Herold érsek számára *Pannonia Occidentalis*-t, míg Gerhard számára *Pannonia Orientalis*-t adja át metropolitai hatalommal. Időrendileg ezen iratok elkészülte után írhatta meg Pilgrim VI. vagy VII. Benedek pápának címzett levelét.²⁴

A lorchi hamisítványok hatodik, utolsó darabja a „válasz” a Benedek pápának címzett levélre. A lorchi egyház régen birtokolt kiváltságai alapján (*testantur antiquissima secum apportata privilegiorum testimonia*) Pilgrimet metropolitai rangra emeli, a lorchi

²² H. Tóth Imre: *Cirill-Konstantin és Metód élete, működése*. Szeged, 2003. 97.

²³ Zibermayr: *Noricum, Bayern und Österreich...* i. m. 388.

²⁴ Erkens: *Die Fälschungen Pilgrims von Passau...* i. m. 62–74.

egyházmegyét kiveszi Salzburg fennhatósága alól, viszont egy ki-egészítéssel tisztázza, hogy annak a főpapnak van rangelsőbbsége, akit előbb szenteltek fel (tehát Frigyesnek), így ebben a kérdésben nem Lorch ősi státusa dönt. Ez a kitétel nyilvánvaló engedmény Frigyesnek, egyfajta kompromisszumkeresés.

A következőkben vizsgáljuk meg a Pilgrimtől származó, a metropolitai rangigény elismertetését célzó uralkodói okleveleket! A számunkra leginkább fontos iratok a már fentebb említett D O II. 167 *a* és *b* változatai és D A 163 jelzettel Arnulf császár meghamisított oklevele. Pilgrim titulusa már a 972-ben kelt iratokban²⁵ *sanctae Lauriacensis aeccliesie venerabilis pontifex*. Az antikizáló *pontifex* használata nem véletlen, ugyanis püspököt vagy érseket egyaránt jelenthet. Különösen fontos számunkra a D. O. II. 167. oklevél két szövegváltozata. Az 'a' szövegváltozat hosszabb terjedelmű, és csak másolatban, míg a 'b' eredeti formájában maradt ránk, ez utóbbi hiteles, pecséttel ellátott. A hiteles példányban a passauai püspökség megkapja (tkp. visszacapja) Enns várát, és tíz királyi telek nagyságú birtokot, kárpótlásul a Civakodó Henrik bajor herceg által Passaunak okozott károkért. Feltűnést az adományt nyerő megnevezése kelt. Ez ugyanis nem a megszokott *sancta Patauiensis aeccliesia* (tehát Passau), hanem *sancta Lauriacensis aeccliesia* (azaz Lorch). A 'b', hiteles változat Lorchról így nyilatkozik: *ubi antiquis etiam temporibus prima sedes episcopalis habebatur*. Ez a hosszabbik, 'a' változatban módosul: ebben a *mater ecclesia et episcopalis cathedra* kifejezést olvassuk. A *prima sedes* és a *mater ecclesia* kifejezések egyszerre hordoznak kronologikus és rangbeli-elsőbbségi jelentést.²⁶ A hosszabb változat tartalmazza Pilgrim visszahelyezését a lorchi főpapi méltóságba: *Piligrimum reintronizamus antistetem*, melyben az 'a' oklevélszöveg elutasításának okát láthatjuk. A D A 163. jelzetű oklevél Pilgrim betoldása révén összekapcsolja Lorcht és Passaut:

²⁵ D. O. I. 423.:

http://www.dmgh.de/de/fs1/object/display/bsb00000442_00600.html?sortIndex=030%3A040%3A0001%3A010%3A00%3A00, letöltés: 2017.03.10.;
D. O. II. 27.:

<http://www.dmgh.de/de/fs1/object/goToPage/bsb00000443.html?pageNo=36&sortIndex=030%3A040%3A0002%3A010%3A00%3A00>, letöltés: 2017.03.10.

²⁶ Mezey László: Az esztergomi érsekség primáciává fejlődése (1000–1452). *Vigilia*, 41 (1976). 368–374.

ebben Vivilo, az első passauai püspök lorchi érsekként tűnik fel; a pilgrimi narráció szerint Vivilo egyházmegyéje pusztulása után (ti. Lorch pusztulása után) Passaut választotta székhelyéül. Pilgrim így mint Vivilo utódja *sanctae Lauriacensis aeclesiae archiepiscopus* lenne.

A lorchi hamisítványok elkészítéséhez a salzburgi érsekek számára a 8–9. század fordulójától kiállított pápai oklevelek jelentették a legfőbb mintát, melyekről Pilgrim salzburgi tartózkodása alatt másolatokat készíthetett.²⁷ Pilgrim számára különösen a pápai palliumadományoknál megszokott formulák miatt lehettek fontosak, elsősorban tehát stilisztikai mintaként szolgáltak.²⁸ Jóllehet a lorchi hamisítványok csak későbbi évszázadokban készített másolatokban maradtak ránk, nagyon valószínű, hogy azokat a hamisító sem hiteles eredetieként akarta láttatni. Ezt támasztja alá egyes eszközök és ismeretek hiánya, mellyel már Pilgrimnek is számolnia kellett.²⁹ Ezek: a *papyrus*, a pápai oklevelek anyaga a 10–11. századig; az ólombulla, mely ismereteink szerint nem állt rendelkezésre a passauai levéltárban; végül a római *curialis* betűtípus. Ugyanakkor Pilgrim több, kötelezőnek mondható tartalmi elemet is kihagyott a hamisítás során, jóllehet azok megvannak a salzburgi mintákban: ilyenek a datálás (indikció, pontifikátus éve, esetleg napi dátum szerint), a kibocsátó megnevezése, illetve a *bene valete* elköszönő formula.

Mindezek ismeretében felvetődik a lorchi hamisítványok érvényesítésének kérdése. A kortárs Benedek pápa és VII. Leó pontifikátusának időbeli közelsége (legalábbis ezen pápák neve alatt kelt iratok esetében), a hamisítványokban kényszerűen vagy szándékosan elhagyott formai-stiláris ismérvek mind arra mutatnak, hogy a hamisító püspök az iratokat szándékosan másolatként írta meg, a lorchi hamisítványok a pápai tekintélyt voltak hivatva képviselni a császár (és a német főpapság) előtt.³⁰ Természetesen a pápának mintegy a végső hatóságként belecgyezését kellett adnia, ha az egyháztartományok szerkezetének változásáról volt szó; azonban a 10. században döntő jelentőségű volt, hogy a császári udvart és a többi püspököt a kérvényező megnyerje. Az ügy kapcsán egy esetleges

²⁷ Erkens: *Die Fälschungen Pilgrims von Passau...* i. m. 84.

²⁸ Uo. 89.

²⁹ Uo. 90.

³⁰ Uo. 95.

pápa–császár konfliktusban pedig nem lehet kétségünk afelől, hogy a császár keresztülvihette volna Pilgrim elképzelését, ha támogatja azt.³¹ Ezt a működési mechanizmust támasztja alá Magdeburg érsekséggé emelése 968-ban vagy a bambergi püspökség 1007. évi alapítása.³² Azt látjuk tehát, hogy Pilgrim célja elsődlegesen a császári jóváhagyás és megerősítés megszerzése volt. Ha ehhez még hozzávesszük: Frigyes salzburgi érsek is szükségét érezte, hogy a kortárs pápa nevére oklevelet hamisítson, mely Pigrim irataihoz hasonlóan formailag hiányos, egyre kevesebb kétségünk lehet afelől, hogy e dolgozatban bemutatott hamisítványok a császári udvarban zajló tárgyalásokkor kerültek elő. Van olyan vélemény is, mely szerint a lorchi hamisítványok elsősorban Frigyes salzburgi érseknek szóltak, mintegy kijelölendő a két egyházmegye missziós és érdekszférájának határait.³³

A legvalószínűbb, hogy a lorchi hamisítványok egyszerre, rövid idő alatt készültek el.³⁴ Az egyik datálási módszer a D. O. II. 167 'a' változata burkolt célzásainak elutasításából indul ki, melyet követően Pilgrim az átírt Arnulf-oklevélben már konkrét igénnyel lépett volna fel, majd az uralkodói okleveleket mint eszközt elvetve (mivel ezek nem hoztak eredményt) hozzákezdett a lorchi hamisítványok megírásához.³⁵ Az események ilyenén rekonstrukciója folytán a lorchi hamisítványok keletkezésének *terminus post quem*-je legalábbis 977. Ugyanezt az évet adja meg egy másik elképzelés, mely a lorchi hamisítványok keletkezését összekapcsolja a passauai püspöki székhely Lorchba való áthelyezésével (párhuzamosan célja uralkodói oklevelek útján való elérésének kudarcával).³⁶ Korábbra helyezi a hamisítványok elkészültét Heinrich Fichtenau, aki szerint azok inkább a magyarok megtérési szándékának megnyilvánulását követően egy-két évvel, azaz 973/974-ben keletkeztek,³⁷ hiszen ekkor úgy tűnt, új lehetőség nyílik a passauai püspökség joghatóságának területi kiterjesztésére. A lorchi hamisítványok keletkezésének *terminus ante*

³¹ Alphons Lhotsky: *Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs*. Graz–Köln, 1963. 168.

³² Erkens: *Die Fälschungen Pilgrims von Passau...* i. m. 95.

³³ Fichtenau: *Beiträge zur Mediävistik II.* i. m. 170.

³⁴ Uo. 168.

³⁵ Erkens: *Die Fälschungen Pilgrims von Passau...* i. m. 63.

³⁶ Zibermayr: *Noricum, Bayern und Österreich...* i. m. 391.

³⁷ Fichtenau: *Beiträge zur Mediävistik II.* i. m. 169.

quem-jeként értelmezhető talán III. Ottó egyik Pilgrim által megírt oklevele,³⁸ melyben csak a passzai egyházzról olvashatunk, Lorchra semmilyen célzás nem történik.

A következőkben a *Lorch Tradition* keletkezésének kérdését járjuk körül, vagyis Pilgrim azon állítását, miszerint a passzai püspökség jogfolytonos a lorchi „érsekséggel”. Pilgrim és kortársai még láthatták az antik Lauriacum romjait, a püspök zsinatot is tartott itt, és nem kizárt, hogy megfordult a fejében székhelyének Lorchba való átköltöztetése Passau pusztulása után. Az 510 körül keletkezett *Vita Sancti Severini* tudósítása szerint Lorch püspöki székhely, a város *pontifex*e pedig Constantius volt. E szentéletrajzból egy példány egy 903-ban kapott könyvadomány folytán a passzai püspöki székhelyen is rendelkezésre állt,³⁹ így Pilgrim az ebben leírtakat ismerhette. Minden ismeretünk szerint Noricum Ripensében ez az egy püspökség, a lorchi megléte igazolható a késő római korban. A 6. századi Noricum Ripense-i egyháztörténetre nincs forrásunk. 696-ban Szent Rupert, a bajorok apostola fordult meg Lorchban, ideális helyet keresvén egy majdani egyházkormányzati központnak, azonban az avarok miatt visszafordult,⁴⁰ akik a század végén fel is dúlták a várost. Régészeti eredmények tanúsítják ugyan, hogy Lorch és a kereszténység tovább élt a kora középkorban, azonban a bajor egyházszervezet megalakulásakor, a 8. század első felében egy korábbi egyházszervezetnek már nem volt nyoma a térségben, és a passzai püspökség 739. évi alapításakor sem történt utalás Lorchra, amit így nem tekinthetünk a passzai püspökség jogelődjének.

Most vizsgáljuk meg, hogy Lorch lehetett-e valaha metropolitai székhely! A *Passio Sancti Floriani* közlése ezt sugallhatja, a történet szerint Flóriánt Lorchban, a helytartó székhelyén végezték ki (a niceai zsinatot követően kezdett kialakulni a hierarchia, miszerint egy tartomány helytartói székhelyének – metropoliszának – püspöke elsőbbséget élvezett a többi püspökkel szemben). Valószínűleg Pilgrimet is inspirálhatta ez a szöveghely. Ugyanakkor a niceai hatá-

³⁸ D. O. III. 21. (985. szeptember 30.):

[http://www.dmgh.de/de/fs1/object/display/bsb00000443_00445.html?sortIn dex=030%3A040%3A0002%3A010%3A00%3A00](http://www.dmgh.de/de/fs1/object/display/bsb00000443_00445.html?sortIn dex=030%3A040%3A0002%3A010%3A00%3A00, letöltés: 2017.03.17), letöltés: 2017.03.17.

³⁹ Erkens: *Die Ursprünge der Lorch Tradition...* i. m. 430.

⁴⁰ Nótári Tamás: *Források Salzburg kora középkori történetéből*. Szeged, 2005. 26.

rozatok lassú érvénybe lépése a Római Birodalom nyugat-európai tartományaiiban, a 4. században esetleg és rövid ideig⁴¹ Sirmium, Pannónia anyaegyházának fősége Noricumban, valamint a római állami keretek felbomlása az 5. században inkább az ellen szólnak, hogy Noricum Ripensében a metropolitai hierarchia meglétével számoljunk.

Kitüntetett figyelmet érdemel még a lorchi hamisítványokban többször (Jenő- és Benedek-oklevél, Pilgrim levele) felbukkanó, a rómaiak és gepidák idejére hét pannóniai püspökséget megállapító szakasz. Van olyan vélemény, mely a hét püspökséget összefüggésbe hozza a hét magyar törzszel,⁴² és nem kizárt a hetes számmisztikai megfontolásból való használata sem.⁴³ Nem tudjuk, hogy a kérdéses értesülés honnan ered, mely Pilgrim levelében azzal a kiegészítéssel olvasható, hogy a püspökségekből Moraviában négy fennmaradt a magyarok Bajorországba való betöréséig. Ezen adat szellemében értelmezendő a Jenő-oklevél címzettjeinek sora, ezek között szerepel ugyanis négy püspök: Rathfred *Favianis* (Mautern), Alchwin Nyitra püspökei, ill. Metód és Anno, akiknek székhelye (*Speculum Iuliense* és *Vetuar*) pontosan nem azonosítható. Pilgrim feltehetően a 9. század végén, Metód pápai felhatalmazását követően megvalósított alapításokat (egy metropolitai szék és az alá rendelt három szuffragáneus püspökség, melyek ténylegesen a passauai egyházmegye morva missziós területén feküdtek) állítja be úgy, mint a hétből fennmaradt négy pannóniai püspökséget.

Érdekes adalék, hogy a szöveg hagyományban is kissé eltérően maradt fenn a hét pannóniai püspökséget megállapító szakasz megfogalmazása. A Pilgrim-levele legkorábbi másolatában a későbbiekől eltérően az olvasható, hogy a nevezett provinciákban mindig voltak püspökök (*semper antistes*)⁴⁴. A 10. század végén keletkezett Krisztián legendája⁴⁵ arról tudósít, hogy Metód morva érseknek 880/885 körül hét szuffragáneust rendelt alá. A legenda és a lorchi hamisít-

⁴¹ Erkens: *Die Ursprünge der Lorcher Tradition...* i. m. 436.

⁴² Zibermayr: *Noricum, Bayern und Österreich...* i. m. 384.

⁴³ Erkens: *Die Fälschungen Pilgrims von Passau...* i. m. 87.

⁴⁴ Uo. 66.

⁴⁵ A 10. század végén keletkezett forrás Szt. Vencel és Szt. Ludmilla legendáján keresztül mutatja be a csehek megtérését.

ványok kapcsolatáról azonban legfeljebb azt feltételezhetjük, hogy egy közös forrást használtak.⁴⁶

Pilgrim hamisítói tevékenységéhez az ötletet kezdetben a magyar térítés, a hiányzó magyar egyházszerkezet adhatta. Ismeretes, hogy az Ottók uralkodása alatt az egyház és a birodalom kapcsolata egyre szorosabb lett, így lehetővé vált, hogy a valódi (valós jogalappal rendelkező) vagy csupán igényelt jogcímet, esetleg birtokot az egyházfők elnyerjék vagy megerősítsék. A kedvező lehetőségek alátámasztására mind rangbeli emelkedés, mind új alapítások terén álljanak itt az alábbi példák: előbbire a mainzi és trieri érsekségek vetélkedése a primátusért, az újonnan alapított magdeburgi érsekség (968) rangemelkedési szándéka, illetve a fuldai apátság 969-ben elnyert *primatus sedendi* jogcíme hozható fel, míg utóbbira a poznańi (968), a prágai (973), illetve Merseburg, Zeitz és Meißen püspökségei. Pozitív példaként Pilgrim szeme előtt lebeghetett még a brémai püspökség esete is, mely 848-ban kivált a kölni egyháztartományból, összeolvadt a hamburgi érsekséggel, majd az észak-német metropolitai széket áthelyezték Hamburgból Brémába.⁴⁷

Ugyanakkor már Zibermayr észrevette, hogy a német egyház-kormányzati befolyás nem maradhatott tartós azokon a területeken, ahol szuverén államhatalom érvényesült.⁴⁸ Elég, ha itt csak a poznańi püspökségre (968) gondolunk, mely kezdetben Magdeburg alá volt rendelve. 975/6-ban a cseh és morva egyházat a mainzi egyháztartományba tagolták be, így Pilgrim számára ez a terület – mely a Pannóniák mellett a lorchi hamisítványokban szintén megjelenik – már ekkor elveszett. A térítés félbeszakadásával ugyanakkor megszűnt a remény a potenciális magyar egyház feletti hatalom megszerzésére is. Az esztergomi érsekség 1001. évi alapítása pedig – Pilgrim halála után tíz évvel – Zibermayr véleményét igazolja.

Mindezek után térjünk rá a szöveghagyományra! A lorchi hamisítványok csak másolatban maradtak ránk. A legrégebbi, az egész korpuszt tartalmazó másolatok a 12. században keletkeztek. Jelenleg három helyen lelhetők fel: a göttweigi kolostorban, Bécsben, az Österreichische Nationalbibliothekben és a kölni Historisches Archivban. Jelen dolgozat fordításainak alapjául a 2011-ben megjelent

⁴⁶ Erkens: *Die Fälschungen Pilgrims von Passau...* i. m. 87.

⁴⁷ Erkens: *Pilgrim, Bischof von Passau.* i. m. 32.

⁴⁸ Zibermayr: *Noricum, Bayern und Österreich...* i. m. 380.

kritikai kiadás szolgált, mely a göttweigi kódex anyagát közli.⁴⁹ Ennek az anyagnak a kiadása azért is indokolt volt, mert bár a kutatás előtt nem volt teljesen ismeretlen, de lényegében mindezidáig háttérben maradt. Haszna a szöveghagyomány jobb megértésében és további részletkérdések megvilágításában mutatkozik meg.

A lorchi hamisítványok első fennmaradt másolata a 12. század közepéről származik, az Altmann passauai püspök (1065–1091) által alapított göttweigi kolostorban keletkezett, és ugyanitt, a *Liber canonum conciliorum* című (nagyobbrészt a 15. században íródott) kódexben található. A göttweigi fennmaradás azzal magyarázható, hogy ez a Duna menti kolostor időlegesen tartózkodási helyet nyújtott az investitúraharc alatt a székvárosukból elűzött passauai püspököknek (Altmann 1065–1091; Ulrich 1092–1121). (Feltehetőleg Altmann püspök magával vitte az okleveles anyagot, mikor elhagyta Passaut.⁵⁰)

A göttweigi kódexet három iratanyagból állították össze, a lorchi hamisítványok, illetve hét egyéb, többnyire Pilgrimhez vagy Passauhoz köthető dokumentum a második iratanyagban (fol. 130–143) található. A lorchi hamisítványokat tartalmazó iratanyag egy kéztől származik, amely talán a kódex első felében is kimutatható. Tizenhárom textust foglal magában, a hat hamis pápai oklevélén kívül Pilgrim levelét, Hatto mainzi és Theotmar salzburgi érsek leveleit, továbbá három, Pilgrim elnökletével ismeretlen időpontban tartott zsinat feljegyzéseit, ill. két, a 11. század közepén lélekváltsággént tett adományról szóló feljegyzést. Az említett két adomány a bécsi és kölni másolatokban is megtalálható, meglétük bizonyítja a három (göttweigi, bécsi, kölni) másolat kapcsolatát.

A bécsi kézirat szintén a 12. század közepéről származik, a göttweigi másolat felfedezéséig ezt tekintették a legrégebb szöveghagyománynak. A lorchi korpusz 24 lapos iratanyaga patrisztikus szövegek közé illesztve ugyanazokat a szövegeket tartalmazza más sorrendben, mint a göttweigi kézirat. Ez az iratanyag egy kéztől származik, és a sorok számában is különbözik a többi iratanyagtól: a kódex különböző témájú, egymástól függetlenül keletkezett szövegeit csak később fűzték egybe.

⁴⁹ Erkens: *Die Fälschungen Pilgrims von Passau...* i. m.

⁵⁰ Uo. 112.

A 12. század végéről származó,⁵¹ csak kilenc lapból álló kölni töredék nagy valószínűséggel eredetileg szintén tartalmazta a göttweigi és bécsi kéziratok Lorchhoz kapcsolódó teljes szövegtöredékét.⁵²

A lorchi hamisítványok két késő középkori kéziratban is fennmaradtak, ezen 14. és 15. századból származó kremsmünsteri és müncheni másolatokat, mivel elsősorban recepciótörténeti jelentőségük van, itt nem részletezzük.

A zárt szöveghagyomány mellett van példa a lorchi hamisítványok egyenkénti fennmaradására is. A Symachus-oklevelet őrzi például a 13. század közepén keletkezett *Codex Lonsdorffianus*, a hosszabbik Leó-oklevél pedig egy kánonjogi tartalmú, ma Münchenben fellelhető kéziratba került bele, mely Regensburgban a 12. században keletkezett.

A kutatás eddig – csupán a bécsi és kölni másolatokat elemezve – megosztott volt azok egymáshoz való viszonyát illetően.⁵³ A göttweigi anyag bevonása azonban lehetővé teszi, hogy egyenes leszámazást feltételezzünk a következőképpen: göttweigi másolat → bécsi kézirat → kölni töredék. A lorchi hamisítványok első modernkori kiadója még azt feltételezte, hogy a kölni töredék jobban megtartotta az általa közös forrásnak tekintett göttweigi korpusz fordulatait, míg a bécsi másoló jobban eltért tőle,⁵⁴ azonban az újabb szövegösszehasonlító elemzések a bécsi másolatnak a göttweigi anyagtól való függését mutatják.⁵⁵

Végezetül szóljunk röviden a lorchi eredet passauai történeti tudatban való továbbéléséről, mely meglepő következményekkel járt! A lorchi hamisítványok első felbukkanása a történetírásban a 12. század közepe után (1157 és 1175 között) vehető észre a reichersbergi ágostonrendi prépostságban,⁵⁶ a lorchi eredet fikciója ettől az időszaktól kezdett kibontakozni. Passau később széles körben elterjedt lorchi múltját egy művelt passauai klerikus, minden bizonnyal

⁵¹ A kutatás már korábban megtette a kölni töredék helyes datálását. Vö. Lehr: *Pilgrim, Bischof von Passau, und die Lorcher Fälschungen*. i. m. 19.

⁵² Mivel a lorchi hamisítványok a kölni töredékben a XIV. és XV. századon szerepelnek, ez a körülmény valószínűsíti a többi, együtt hagyományozódott irat korábbi meglétét. Vö. Uo. 20.

⁵³ Erkens: *Die Fälschungen Pilgrims von Passau...* i. m. 108.

⁵⁴ Lehr: *Pilgrim, Bischof von Passau, und die Lorcher Fälschungen*. i. m. 19.

⁵⁵ Erkens: *Die Fälschungen Pilgrims von Passau...* i. m. 109.

⁵⁶ Uo. 132.

Albert Behaim dékán és lorchi főesperes dolgozta ki a 13. század közepén hagiográfiai és történeti művektől inspirálva, és az eddigi anyaghoz hozzáadta Lauriacum ókori keresztény történetét. Két generációval később az általa lerakott úton haladt tovább Kremsmünsterben egy bizonyos Noricus Bernhard († 1326), majd a 15. század közepén Thomas Ebendorfer. Aventinus bajor történétíró is említi Passau püspökének lorchi érsekségét humanista Bajorország-történetében. Kaspar Bruschius 1553-ban Bázelen nyomtatásban megjelent *De Laureaco veteri admodumque celebri olim in Norico civitate et de Patavio Germanico, ac utriusque loci Archiepiscopis ac Episcopis omnibus* című könyve immár szélesebb közönséghez is eljuttatta a passauai püspökség lorchi múltjának eszméjét. Az 1289-ben keletkezett, kibővített és végül németre fordított *Vita Maximiliani* szintén hozzájárult a lorchi eredet ismertté válásához. A késő középkorban ugyancsak erős maradt – még ha a humanista kritika egyes elemeit kétesnek ítélte is – a lorchi eredet fikciója, azonban más kontextusba helyeződött át. A passauai püspökök azonban a lorchi hamisítványokat használva hosszú ideig sikerrel meg tudták akadályozni egyházmegyénk területvesztését és saját joghatóságuk szűkülését.⁵⁷ Az egyetlen megvalósítható elem, mely Pilgrim nagyszabású elképzeléséből megmaradt, a Salzburg alóli *exemptio* volt: ezt Georg von Hohenlohe (1389–1423) passauai püspök, 1417-től Zsigmond német király kancellárja rövid ideig (1415–1422/1423) el is érte. A kora újkorban változó kimenetelű hatalmi küzdelmek folytak a salzburgi érsek és a passauai püspökök között. A passauai törekvések 1728-ban jutottak célba, amikor is Josef Dominikus von Lamberg passauai püspök (1723–1761) és utódai számára a pápa megadta a palliumot, ezzel a püspökséget kivonta a salzburgi tartományból és közvetlenül Rómának rendelte alá (noha a passauai püspökök nem nyertek érseki méltóságot). Az *exemptio* sikere nem keveset köszönhetett a lorchi hamisítványok alapján kialakuló lorchi eredet mítoszának.

A lorchi hamisítványok számos aspektusának körülménye után így összegezhethetjük megszerzett ismereteinket: Pilgrim passauai püspök egy évvel azelőtt foglalta el a katedrát, hogy követek útján hír érkezett a császárhoz a magyarok megtérési szándékáról. Salzburgi tanulóvei alatt az egyháztartományi központ okleveles anyagának

⁵⁷ Uo. 137.

beható ismeretére tett szert, melyek között számos, nagybátyjának és hivatali elődeinek érseki rangját biztosító okirat volt, ezek Pilgrim számára felbecsülhetetlen értékű szolgálatot nyújtottak a lorchi hamisítványok elkészítéséhez. Passaui székhelyén olvashatott Lorch antik püspökségéről, így születhetett meg benne a célkitűzés, hogy saját püspöksége és az egykori lorchi püspökség között – utóbbit a metropolitai székhely tekintélyére emelve – elméleti hidat építsen, és így az újonnan megtérő magyar nép leendő egyházszervezete felett ő gyakoroljon hatalmat. Elképzelését mint kancelláriai jegyző az általa írásba foglalt császári oklevelekben is megpróbálta érvényre juttatni. A lorchi hamisítványok 972 vagy 977 után, de valószínűleg 985 előtt keletkeztek. Céljuk az volt, hogy a császár elé terjesztve nyerjenek megerősítést, amint erre a formai és tartalmi elemek egyaránt utalnak, a pápa hozzájárulását csak ezt követően akarta elnyerni, végső esetben szembeállítva a két legfelsőbb autoritású fórumot. Terve nem járt sikerrel, egyrészt a salzburgi érsekség erős pozíciója, másrészt a magyar térítés félbeszakadása miatt. Halála után világossá vált: Magyarország egyházi betagolására hosszabb távon nem volt reális esély. Azonban a passaui egyházmegye újjáépítőjeként kiemelkedően jó emléket hagyott az utókorban, amint az a Nibelungénekből is kiderül. A lorchi hamisítványokat később az investitúraharc idején Passauból keletre menekülő püspökök magukkal vitték, így indult meg a szövegek hagyományozódása, melyek általunk ismert legkorábbi másolata a 12. század közepéről származik, és a Duna menti göttweigi kolostorban lelhető fel.

A másik kérdés, melyet megtárgyaltunk, a lorch–passaui kontinuitás valóságalapja. Lorch antik püspöksége minden kétséget kizáróan létezett, azonban régészeti és történeti ismereteink alapján nem jelenthetjük ki, hogy a város főpapja metropolitai rangot viselt volna. Mivel a számos érv között az is felhozható, hogy a 8. század első felében létrejött bajor egyházszervezet nem mutat strukturális kapcsolatot a noricum-i antik egyházszervezettel, ezért a kontinuitás lehetőségét kizárjuk.

A passaui püspökség lorchi eredetének fikciója azonban tovább élt a történelem folyamán. Az újkorban a Salzburggal folytatott exemptiós viták folyamán sikerült is az egyházmegyének kiszakadnia az érsek fennhatósága alól. Ebben közvetett szerepet tölthettek be a lorchi hamisítványok.

A lorchi hamisítványok magyar középkorra vonatkozó forrásértékéről kijelenthetjük, hogy azok inkább a kora középkori egyházjog és palliumhasználat, semmint a magyar egyháztörténet tekintetében nyújtanak fontos információkat; ez utóbbival kapcsolatban inkább a jogigény az érdekes, lévén, hogy a hamis információk közül ki kell szűrni a hiteles tudósításokat. Ezzel együtt a magyar nyelvű forrásközlés talán adhat olyan adalékot, mely további kutatás ösztönzője lehet.

A lorchi hamisítványok

(1)

SYMACHUS, Isten kegyelméből a szent apostoli székhely püspöke⁵⁸ az igencsak tiszteletreméltó és jámbor Theodor testvérnek, a szent lorchi egyház érsekének.⁵⁹ Életed napjaira a pallium⁶⁰ használatát – amelyet a papi hivatal ékessége végett és az egyetértés kinyilvánítása céljából, amely egyetértés Szent Péter apostollal⁶¹ az Úr rábízott nyájának egészében kétségtelenül megvan – az apostoli széktől, ahogy illik, kérelmezted, azt tudniillik az ugyanczen apostolok által alapított egyháznak az ősök szokása szerint szívesen engedélyeztük, hogy kimutassuk: te előljáró és érsek leszel, valamint szent lorchi egyházad pedig a pannóniai tartományának metropolitai széke lesz. Azért a pallium [kapcsán] – amelyet apostoli szeretetből neked szánunk, amelyet használni vagy köteles egyházad szokása szerint – hozzáértően buzdítunk és éppen úgy akarjuk, hogy megértsd, hogy az az öltözet, mely téged ünnepi szentmisék alkalmával ékesít, a kereszt jelét leplezi, mely által, tudd meg, te és a testvérek kötelesek vagytok osztozni a szenvedésben és a világi csábítások számára szívből keresztre feszítettetni. Ezért tehát valahányszor ezt a jelképet kívülről felöltöd, belül a lelkedben fontold meg, hogy ez inkább teher, mint

⁵⁸ Symachus pápa (498–514).

⁵⁹ Kitalált, fiktív lorchi (lauriacumi) érsek. Lorch, az antik Lauriacum ma Ausztriában fekszik, Enns városának egy kerülete, a népvándorlás viharai előtt valóban egyházmegyei székhely volt. Ennek főpapi címét igényelte magának Pilgrim passzauai püspök (971–991), hogy érseki (metropolitai) rangban irányíthassa a Kárpát-medencei latin szertartású keresztény térítést.

⁶⁰ A történelem folyamán többféle formát is öltött fehér, kereszttekkel átszőtt gyapjúszalag, amely a vállat borítva a főpap hátán és mellén át is lecsüng. Az érsek-metropoliták pápákkal való szoros kapcsolatát szimbolizálja, egyzersmind a metropolitai joghatóság gyakorlásának jele és elengedhetetlen feltétele.

⁶¹ Szent Péter apostolfejedelem, a hagyomány szerinti első pápa († 67), átvitt értelemben a pápaság megszemélyesítője.

jutalom, és szívedet Isten útmutatásával így tartóztasd meg ennek a korszaknak a vágyától, és törekedj a rád bízott kormányzást teljesíteni, s az elnyert méltóságnak, amelynek a hivatalába emelkedsz, az erkölcsök jóságával, a gondosság élénkségével és a legérintetlenebb hit megőrzésével felelj meg, amellyel így te magad rászolgálsz, hogy a minden jötteteket visszafizető Istentől elnyerd az áldás kegyelmét és az örök életet. Isten veletek.

(2)

JENŐ püspök,⁶² Isten szolgálóinak szolgálója, Rathfrednak, a *Sancte Favianensis-egyház*⁶³ és Metódnak, a *Speculiuliensis-egyház*,⁶⁴ amelyet *Ouguturenensis*-nek is neveznek,⁶⁵ továbbá Alkuinnak, a szent nyitrai egyház,⁶⁶ hasonló módon Annónak, a *Sancte Vetuarensis-egyház*⁶⁷ püspökeinek és egyúttal Tutundus⁶⁸ és Mojmír hercegeknek,⁶⁹ továbbá Morávia⁷⁰ és Hunia,⁷¹ amelyet Avariának⁷² is neveznek, népei főembereinek és hadseregeinek.

Kívánságotoknak lelketek üdvösségéért, Krisztusban igen kedves fiaim, amikor hallottuk igencsak keresztényi érintkezéseiteket, és a szent hit, valamint jó tevékenységeitek sikerét, a legnagyobb örömmel és jókedvvel örvendeztünk, mivel munkálkodik köztetek az

⁶² II. Jenő pápa (824–827).

⁶³ Ma Mautern.

⁶⁴ Pontosán nem azonosítható helységnév. Metod bizánci eredetű térítő a 9. század második felében a morvák *sirmiumi* (szávaszentdemeteri) érseke volt.

⁶⁵ Pontosán nem azonosítható helységnév.

⁶⁶ Nyitra ma a szlovákiai Nitra, a morva időszakban, majd a 12. század elejétől ténylegesen püspöki székhely.

⁶⁷ Pontosán nem azonosítható helységnév.

⁶⁸ A tudun avar méltóságnév volt.

⁶⁹ Talán I. Mojmír morva fejedelem (830–846) volt a mintaadó az oklevélhamisítónak.

⁷⁰ A 9. században, a magyar honfoglalás utáni évekig fennálló államalakulat a Kárpát-medence északi részén. Déli kapcsolatai, elhelyezkedése is felmerült a történeti kutatásban.

⁷¹ A hunok az 5. században tartották kezükben a Kárpát-medencét.

⁷² Az avarok a 6–9. században voltak a Kárpát-medence urai.

isteni kegyelem, ahogy az apostol mondja: ahol bővelkedtek bűnben, ott túlaradt a kegyelem,⁷³ mivelhogy Isten szentegyháza a mi időnkben naponként növekedik megválasztásotok által. E kívánatos hírek jele volt a főtisztelendő Urolf, a szent lorchi egyház érseke⁷⁴ és a mi igen szent testvérünk, nektek pedig lelki atyátok, aki szent igehirdetése révén titeket mint fogadott gyermekeket Istennek adott. Ő tehát az apostolok küszöbéhez jövén imádkozás céljából, új, kialakítandó egyházat javasolt apostoli áldásainkban bízva, amelyet Isten segítségével részeiteken katolikus módon való kormányzás céljából átvett, amelyeken is egykor a rómaiak és gepidák⁷⁵ idejében, miként olvasás által bizonyos, püspökök hét egyházmegyéjében bírtak elődei saját metropolitai jogon egyházi joghatóságot.⁷⁶ Amint tehát igazság és törvény tekintetében az előbb mondott és Istennek igencsak méltó érsek elkötelezett a kötelességnek, hogy azon korábban keresztény föld számára, és az ő hajdani elődeinek átadott gondoskodásáért, melyet most ti, a mindenható Isten eltitkolt meggondolása közbejöttével, mintegy örökségként birtokoltok, ő maga mint evangéliumi földműves, elhintse a sokáig megtagadott mennyei élet magvait, és a Krisztusnak megnyerendő lelkekben a belőletek újjásarjadt vetést táplálja. Őt pedig megismervén, hogy a ti üdvötkéért az isteni kinyilatkoztatás igen tanult szolgája, aki mindenen keresztül hitét és példáját tekintve megkerülhetetlennek bizonyult, ahogyan az szokás, méltán őrizvén azt az apostoli ígét, amely így szól – Hogyan higgyenek hithirdetés nélkül és hogyan hirdessék, ha nem küldték őket?⁷⁷ – ettől a római anyaszentegyháztól elküldtük nektek őt vezetőnek és Hunia, amelyet Avariának is neveznek, továbbá Morávia tartományok fent mondott vidékein, csakúgy mint Pannóniában vagy Moesiában apostoli helyettesítésünket és joghatóságunkat,⁷⁸ valamint az egyházi jog gyakorlását és használatát, valamint elődeinek, tudniillik a szent lorchi egyház érsekeinek hatalmát neki és utódainak kánoni tekintélyből átengedjük, és ennek a rendelkezésnek a határo-

⁷³ Róm 5, 20.

⁷⁴ Urolf valójában passauai püspök volt (804–806).

⁷⁵ A gepidák a Kárpát-medence Dunától keletre eső részét tartották uralmuk alatt a 3–6. században. A „rómaiak és gepidák idejében” fordulatot l. még a Benedek-oklevélben és Pilgrim levelében.

⁷⁶ A joghatóságot a levél a *diocesis* szóval fejezi ki.

⁷⁷ Vö. Róm 10, 14–15.

⁷⁸ A pápa Urolfot apostoli vikáriussá nevezi ki.

zatát a mi aláírásunk kiváltságával megerősítjük. Azonkívül a palliumot ősi szokás szerint özszenségének adtuk, amelyet átengedtünk neki, miként elődeink átengedték az ő elődeinek, tudniillik megőrzvén kiváltságainak teljességét. Az ő szeretetreméltóságának – jöhetnek ezt méltán megengedtük – az ezt az ügyet illető sürgető kéréseitek miatt tisztségéhez azonfölül hozzáadtuk a mi apostoli helyettesítésünket és tekintélyünket, amely elődeinek sosem adatott meg. Ezért is ti, testvéreim és püspöktársaim tudjátok meg, hogy ezután neki nagyobb tiszteletet nyújtatok, és mint bölcs fiak engedelmeskedjétek a mennyei tanítás józan szavának épületesekre, és ti, világi főemberek és nép együtt engedelmeskedjétek alázatosan az ő igencsak üdvös parancsainak, nem úgy, mint egy embernek, hanem [éppúgy] mint Istennek, és bátran maradjatok meg a katolikus hitben, melyet az Úr Jézus által elnyertetek. Ugyanis minden álnokság mestere, az ördög, aki uralmának és csillogásainak a keresztségben ellentmondatok, rossz néven veszi a ti üdvözítő eltulajdonításotok veszteségét és kárát, és különféle alkalmakkor az álnokság gyomját elhintve mint megbosszulatlan igazságtalanság dorbézol és szüntelenül azon fáradozik, hogy közületek valaki hátat fordítson a szent hivatásnak. Ennélfogva a gyakran említett érsek, tudniillik a ti Istentől rendelt pástorotok rendelkezései számára nyújtatok készségeket, akik kitanít titeket mind arra, hogyan óvakodjatok a Sátán ravaszságától, és arra is, hogyan meneküljétek meg örök kínjaitól, és ő az ítélet napján úgy mutat be majd titeket az Úrnak a nemzedékek iránti jó cselekedeteitekért, mint örökös dicsőséggel jutalmazandókat. Üdvöségeitek tökéletes és szükséges kimunkálására pedig, amint megtudtuk, nem elegek azok a kevesek, akiket korábban számotokra püspökök állítottak, mivel többen vannak még ugyanott a pogányság tévelygésétől visszatartottak, akikhez az igehirdetők hiánya miatt mégsem jut el Krisztus híre. Azért ugyanis, hogy növekedjék a hívek sokasága, leleményességeitek törekedjen segítséget és támaszt nyújtani bűneitek áráért és megbocsátásáért az igen tiszteletreméltó Úroff érseknek, amíg ott az ímént beiktatott püspökök száma teljessé lesz, akik nektek és utódaitoknak üdvösek lehetnek, és [akiket] megfelelően iktatnak be. Ha az egyházak helyreállítására az Úr neve miatt átengedtek ugyanazoknak az egyházaknak birtokaitokból, amelyekről tudjátok: a szállongó hírek szerint egykor azoknak átadott jövedelmek és adományok voltak, örökké tartó elegendő [vagyont] szerzvéen ugyanezen egyházaknak neki adjátok át. Azonfelül miután

alkalmas férfiakat választottak ki erre a szolgálatra, főleg azokon a helyeken – amennyiben lehetőség és haszon mutatkozik – szenteljenek főpapat, ahol egyházak és épületek jelei bizonyítják, hogy egykor főpapi székek voltak; sőt annak a döntését és megfontolását, aki által vagy ahová püspököket helyeznek, elismerjük, akire helyettesükként nálatok egyházi kormányzatunkat mindenben rábíztuk. Isten veletek.

(3)

LEÓ PÜSPÖK, Isten szolgálójának szolgálója,⁷⁹ az igen tiszteletre méltó és igen szentséges Gerhard testvérünknek, a szent lorchi egyház érsekének⁸⁰ mostantól életed minden napján üdvözléteket.

Ha a juhok pásztorai igyekeztek, hogy a nap hevét és a fagyot nyájuk őrzéséért nappal és éjjel eltűrjék, nehogy valamiképpen azok közül egy eltévedve vagy vadállati harapásoktól széttépvé elpusztuljon, szemük mindig éberem őrködvén körbenéz, mi magunk mekkora fáradsággal, mekkora gondoskodással legyünk kötelesek éberek lenni, akiket a lelkek pásztorainak mondanak, ügyeljünk és ne késlekedjünk az elvállalt hivatalt, az Úr juhainak őrzését gyakorolni, nehogy az isteni vizsgálat napján restségünkért mindenek pásztora előtt a gondatlanság vádja gyötörjön, amiért majd a méltóság tisztelete tekintetében más híresebbek között megítéltetünk. A palliumot pedig testvérségednek átengedjük ünnepi szentmisék tartására, amelyet használatra neked és nemkülönben egyházadnak ajándékozunk, miközben a kiváltságok változatlanul megmaradnak, nemcsak a krizma megszentelésének napján⁸¹ és Urunk Jézus Krisztus szent és tiszteletre méltó feltámadásának napján⁸² vagy a szent apostolok és

⁷⁹ VII. Leó pápa (936–939).

⁸⁰ Gerhard valójában passzai püspök (931–946).

⁸¹ Az olajszentelés a liturgiában (szentségek kiszolgáltatása, oltár-, templomszentelés) használt olajok megáldásának szertartása. A 7–8. századtól a püspökök végezték a nagycsütörtöki liturgiában (krizmamise).

⁸² A *resurrectio Domini* (nem összetévesztendő húsvét vasárnapjával) meghatározott ünnepnapja minden év március 27. volt.

Keresztelő Szent János születésének napjain,⁸³ nemkülönben a szent Isten szülőanyja, Mária ünnepein⁸⁴ is és a mi Urunk isteni születésének napján⁸⁵ éppúgy mint egyházad ünnepnapján⁸⁶ és a te születésed napján, hanem a püspökök és áldozópapok felszentelésekor, és amikor zsinatot tartasz, ha nagy sereg újhítű lesz ott, akik Krisztus hitére buzdításod által elvezetendők lesznek, és Szent István, Krisztus protomártírja⁸⁷ és Szent Lőrinc⁸⁸ és azoknak a szenteknek ünnepein, akiknek teste egyházadban⁸⁹ nyugszik, átengedjük használni, miként azt elődünk, Gergely úr, ennek a kegyes széknak az előljárója⁹⁰ szentesítette. A palliumot azonban testvérséged a sekrestyében tartozik magára öltetni, és így az ünnepi szentmisékre indulni, és tartozol azzal, hogy magadnak elhamarkodott merészség kockázata által semmit sem követelsz ki, nehogy, míg külső viseletben valamit felavatás nélkül bitorolsz, [addig] felavatva, amelyeket szabad, pedig elszalasztasz. Minthogy ennek az öltözetnek a méltósága viselésének mértékletes gyakorisága által megőrzendő, buzdítunk, hogy ahhoz erkölcseidnek díszei jól illjenek, hogy Isten kezdeményezéséből mindkét esetben feltűnő legyél. És így legyen életed szabályzat fiadnak, mely felé fordulhatnak, ha valamely gonoszságot szórnak rájuk, és abban, amit utánozni fognak, vizsgálódjanak, abban, magukat mindig megszemlélve, előrejussanak, hogy Isten utáni jótéteménynek látsszék a tiéd, amely szerint élnek. A szívet tehát ne is a szerencse, mely időlegesen kedvez, emelje magasba, és ne a balsors döntse le, hanem, akármilyen is legyen az, a türelem erénye győzze le. Nálad semmiféle gyűlöletet, semmiféle helytelen kedvezést se találjanak. A jók téged kegyesnek érezzék, a gonoszok szigorúnak ismerjenek meg; nálad gonosz befolyásolás ne tegye vétkessé az ártatlant, a bűnöst ne igazolja kedvezés. Ne mutasd magad enyhének

⁸³ Keresztelő Szent János égi születésének (vértanúságának) ünnepnapja mindmáig augusztus 29., földi születésének ünnepe pedig június 24.

⁸⁴ Szűz Mária halálának és mennybemenetelének ünnepnapja augusztus 15., földi születésének ünnepnapja szeptember 8.

⁸⁵ Az „isteni”jelző miatt talán Húsvétvasárnap.

⁸⁶ Ti. a lorchi egyház, tehát Szt. Lőrinc ünnepe: augusztus 10.

⁸⁷ A passauai püspökség fő patrónusa, ünnepe: december 26.

⁸⁸ L. a 86. jegyzetet.

⁸⁹ Ti. Lorchban.

⁹⁰ IV. Gergely pápa (827–844), aki valójában Liupram salzburgi érseknek adományozott palliumot (837).

a bűnösöknek, nehogy, mivel nem voltál bosszúálló, megengedd, hogy rajtad kövessék el. És legyen meg benned mind a jó pásztor kedvessége, és legyen meg benned mind a bíró kemény szigora, az első tudniillik, hogy őrizze a jámboran élőket, a másik, hogy veréssel a nyugtalanokat a gonoszságtól korlátok közé szorítsa. De minthogy olykor az előljárók bűne az, hogy míg a rosszak szigorú büntetője akar lenni, a helyreigazítás kegyetlenségbe csap át; a haragot ítélőképesség által tartsd féken, és a fegyelem szigorát úgy használd, hogy mind a bűnöket is verd, s egyszersmind ne hagyj fel a személyek szeretetével, akiket megjavítasz. Magad irgalmasnak mutasd a szegényeknek, ahogy az erény engedi! Az elnyomottaknak a te védelmed jöjjön segítségére, az elnyomóknak józan kijavítás mondjon ellent! Senkinek a természetét ne fogadd el az igazság ellenében, egy igazságot keresőt se nézz le; jeleskedjen benned az egyenlőség érzése, hogy se a gazdagnak nálatok hatalmából kifolyólag valamit túlzottan kedve legyen tenni, se a szegények saját szerény körülményeik miatt ne keseredjenek el, hogy Isten könyörületességéből olyan lehess, mint amit a szentírás tanít mondván: Szükséges, hogy a püspök feddhetetlen legyen.⁹¹ Hogy ezen összes [dolgot] fel tudd majd üdvösen használni, ha a szeretetet tanítómesternek tekinted, melyet aki követni fog, az egyenes útról egyszer sem tér le. Íme, igen szeretett testvérem, sok más mellett ezek a papság kötelességei, és ezek a pallium kötelességei, melyeket ha buzgón megőrzöl, amit kívülről kaptál, azt belül birtoklod. A hitet pedig, melyet leveleidben röviden leírtál, jóllehet adós maradtál azzal, hogy hosszasabban kifejtsd, Megváltónknak mégis hálát adunk, hogy azt a maga rövidségében érvényesnek ismertük meg. A Szentháromság vegye körül testvérségeteket kegyelmének védelmével, és irányítson minket az iránta való aggodalom útjára, hogy rászolgáljunk arra, hogy ezen élet keserűségei után együtt örök édességre jussunk. ISTEN VELETEK.

⁹¹ 1 Tim 3, 2

(4)

LEÓ PÜSPÖK,⁹² Isten szolgálainak szolgálja a királyoknak, hercegeknek, püspököknek, apátoknak, grófoknak, hasonlóképpen Egilolfnak, a salzburgi,⁹³ Isingrimnek, a regensburgi,⁹⁴ Lantbertnak, a freisingi,⁹⁵ Wisuntnak, a sábeni egyház⁹⁶ tiszteletreméltó püspökeinek és a többi Galliában, Germaniában, Bajorországban, Alemanniában tartózkodóknak.

Ha az egyházi intézményeket, miként a szent apostolok meghagyták, sértetlenül akarnák Isten papjai megőrizni, ne legyen eltérés az ő [papi] rendjeik és felszentelései körül, azonban, míg mind-egyikük nem ezt hagyományozza, hanem azt, ami neki tetszik, azt ítéli megtartandónak, ezért különbözőnek tűnnek a különböző helyeken vagy egyházakban, mind [ezek] megtartásában, mind megünneplésükben. Ezen okból kifolyólag botránnyá válik a népek számára, míg úgy látszik, hogy sok [dolgot] tartományotokban az egyházi kánonok és az elődök határozatai ellenében bitorolnak, melyeket pedig könnyen el lehetne távolítani, ha a püspökök ezekben nem bizonyulnának kezdeményezőknak, akik világi dolgoktól irányítva, halandó kegy után törekedve a hitet megsértik és a [papi] rendekek rossz útra térítik. Minket pedig isteni utasítások és apostoli, intések serkentenek, hogy az összes egyház állapotáért fáradhatatlan kedvvel virrasszunk. Ezért testvérségek tudomására hozzuk, hogy Gerhard, a szent lorchi egyház érseke⁹⁷ imádkozás céljából az apostolok küszöbéhez járulván⁹⁸ gondterhelten törekedett, hogy apostoli jelenlétünket meglátogassa és tölünk az áldás kegyelmét megkapja, és sok [dolgot], melyek feddésre méltók, siralmas hangokkal füleinkbe súgta apostoli tekintélyünk miatt szíve teljes szándékával ezekről, amelyek a kánonok rendelkezései és az elődök határozatai ellen a

⁹² VII. Leó pápa (936–939).

⁹³ Egilolf salzburgi érsek (935–939).

⁹⁴ Isingrim (Isangrim) regensburgi püspök (930–941).

⁹⁵ Szt. Lantbert freisingi püspök (938–957).

⁹⁶ Wisunt sábeni püspök (938–956).

⁹⁷ Gerhard valójában passauai püspök (931–946).

⁹⁸ Vö. az Agapét-oklevél hasonló megfogalmazásával.

tartományaitokban mutatkoznak, tanácsot kérve. Tudjátok ugyanis, hogy maga az Úr bízta rá Szent Péter apostolfejedelemre és az ő vikáriusaira az összes egyház iránti gondoskodást, miként az igazság szava mondja: Te Péter vagy, és én erre a kösziklára építem egyházamat;⁹⁹ akirc saját juhait is rábízta mondván: Ha szeretsz engem, legeltesd juhaimat.¹⁰⁰ Ezért az összes egyházakért aggodalommal viseltetünk, miképp tükörbe helyezettekként, amit az egész világ tartományain keresztül viselünk, az éber gondoskodástól nem tágitunk. Ezekről tehát megkérdezte az apostoli szék, és amilyen válaszokat neki adtunk, ezeken a [főpapi] süvegeinken keresztül veletek közölni gondoskodunk. Az ő kérdése ugyanis sorrendben ilyen volt: az emberek által különböző módon megölt jövőmondókról, varázslónőkről és boszorkányokról, hogy vajon valamiféle vezeklést ki kell-e róni. Az ilyen személyekről ugyanis, minthogy azokat az Ó- és az Újszövetség szövege is megítéli, [minden] nyilvánvaló. A mózesi törvényben ugyanis az van írva: varázslót ne hagyj életben.¹⁰¹ Hasonlóképpen Sámuel könyvében olvasható,¹⁰² mivel Saul kiirtotta az összes boszorkányt a földről, és mások, melyeket felsorolni hosszú. De mi is az ilyeneket kötelesek vagyunk intésünkkel bünbánatra vonni, hogy inkább az egyházi ítélet révén megbánással éljenek, mint a bosszúálló kard által bűnhődjenek, miként Szent Pál apostol mondja: ugyanis nem haragra szánt minket az Úr, hanem az üdvösség megszerzésére.¹⁰³ Mert ha az egyházi ítéleteket elutasítanak, a világi törvények alá kerülnek, ugyanis kötelesek emlékezni, hogy Istentől nyerték hatalmukat és a vétkesek megbüntetésére kardot engedtek át és Isten szolgájaként adattak ilyesfajta büntetésre; és míg ilyen gazemberek esetében a törvények hatalma érvényesül, miként Szent Ince¹⁰⁴ mondja: a diktátor a jog felett áll. Tanácskozás történt arról is, vajon a püspökök „békesség nektek”-et vagy „az Úr legyen veletek”-et tartoznak-e mondani. Mert ez nem másképp tartandó meg a ti összes tartományotokban, mint a római szentegyházban. Ugyanis

⁹⁹ Mt 16, 18. Ez a Pilgrim-féle hamisítvány bibliai helyeken és hiteles pápai okleveleken kívül korábbi egyházjogi forrásokra (például zsinati határozatokra) is támaszkodott, amint azt a kutatás megállapította.

¹⁰⁰ Ján 21, 16.

¹⁰¹ Kiv 22,18.

¹⁰² 1Sám 28,3.

¹⁰³ 1Thessz 5, 9.

¹⁰⁴ I. Ince pápa (402–417).

vasárnapokon és a jelesebb ünnepeken és a szentek születésnapjain [így] nyilatkozunk meg: „dicsőség a magasságban Istennek” és „békeesség nektek”. A nagyböjt napjain pedig és a negyedévi böjti napok idején vagy a szentek vigíliáján és a böjtök további napjain csak azt mondjuk: „az Úr legyen veletek”. Ezek után azt kérdezte: kell-e használni a Miatyánkot az ételek megáldásakor. Ami nem lehetséges, mivel a mi Urunk Jézus Krisztus testének és vérének megszentelésében a szent apostolok csupán ezt az egy imát énekelték, és az evangéliumban az olvasható: az Úr által készített lakomát követően, miután zsolnárokat énekelték, kimentek az Olajfák hegyére.¹⁰⁵ Ezek után arról kérdezett, aki lelki anyjával vagy lányával házasságot köt, ami hogy ne történjen meg, azért a szent kánonok mindenhol tiltják. Zakariás¹⁰⁶ kánonjaiban ez található: senki ne éljen női presbiterrel, diakónával vagy apácával vagy más, egyházhoz tartozó nővel, mert, aki efféle dolgot művel, tudja meg, hogy ő maga az egyházi átok béklyójával lesz megkötve és Isten ítélete által kárhozatra jut és a mi Urunk Jézus Krisztus szent testével és vérével összeférhetetlen lesz és akárki a papok közül ezekkel érintkezni merészkedik, azoknak az ítéletével lesz sújtva és megfosztják papi tisztétől. Azt is kérdezte, vajon az a férfi, akinek felesége árulja magát és ezért elveti magától, az asszony életében lehetséges-e másik házasságot kötni, minthogy, mivel ez tiltott, a férfiak számtalan asszonyt halálra adnak. Erről az ügyről mi mást szólhatunk, mint amit az Úr az evangéliumban mond:¹⁰⁷ De ha magukat nem képesek megtartóztatni, ha semmiképp nem lehetséges, hogy kölcsönösen visszatérjenek, jobb azoknak az apostol szerint¹⁰⁸ férjhez menni, mint égni, mivel a világi törvények megengedik azoknak, hogy mást vegyenek feleségül. Hasonlóképpen kérdezte még, vajon a férfinak, akinek a feleségét a testvére meggyalázta, szabad-e másik házasságot kötni. Tudjuk, mivel aszerint, ahogy a szent kánonok rendelik, azt az asszonyt el kell vetni és minden módon ki kell zárni. A férje pedig a bűnétől távolodjon el az írás szerint, mely így szól:¹⁰⁹ Senki se bűnhődjék ugyanis más bűnéért. Ha pedig az a férfi nem képes magát megtartóztatni, nincs rá mód,

¹⁰⁵ Mk 14, 26.

¹⁰⁶ Zakariás pápa (741–752).

¹⁰⁷ 1Kor 7, 9.

¹⁰⁸ 1Kor 7, 9.

¹⁰⁹ 2Krón 25, 4.

hogy ne vegyen más feleséget. Ezután siránkozva és szerfelett szomorkodással előadta, hogy az Úr papjai nyilvánosan feleséget tartanak, és még azok fiai érvényesülni is tudnak; ami bűn, mivel az összes szent irat ellene foglal állást, mivel a szent és tiszteletreméltó niceai zsinat¹¹⁰ megtiltja, hogy a papok nőkkel együtt lakni, még inkább hogy asszonyokkal hálni vagy házasságot kötni merészeljenek, a szent kánonok szerint minden módon megtiltjuk. Ugyanis a neocaesareai zsinaton így határoztak:¹¹¹ az áldozópap, ha feleséget venne magához, fosszák meg a [papi] rendtől; és akiket ilyen bűnben találnak, apostoli tekintélyünk az összes tisztségtől megfosztja őket. Azoknak a fiai pedig mentesek azoknak a bűnétől, miként a próféta mondja:¹¹² a fiú nem hordozza az apa vétkét, és a szent keresztségben minden bűn szertefoszlik. Majd azután tudakozódott, vajon a chorepiscopusnak¹¹³ lehetséges-e egyházakat felszentelni, vagy áldozópapokat felszentelni, illetve végezhet-e bérmálást. Mindezeket a chorepiscopusok ne tegyék, megtiltjuk a kánonok határozatai szerint. Az antiochiai zsinat tizedik fejezete azt tartalmazza:¹¹⁴ akit feladatai és jogosultságai alapján chorepiscopusnak neveznek, jóllehet a püspökök kézrálhelyezését megkapták, mégis a szent zsinatnak úgy tetszett, hogy a saját hatáskörüket megismerjék és a nekik alárendelt egyházakat kormányozzák, szenteljenek lektorokat, alszerpapokat és ördögűzőket, és érvé be ezekkel a rendekkel, és ne merészeljenek se áldozópapot, se szerpapot szentelni.¹¹⁵ Ha pedig valaki megpróbálna átlépni ezeken a rendelkezéseken, le fogják tenni [hivatalából], és megfosztják a tisztségtől, amit gyakorolt. Megkérdezte azt is, ha a férj és a feleség harmadik vagy negyedik fokon vérrokonok és ezt nem tudván házasságban összeköttetnek, majd később Isten iránti tiszteletből megbánónak mutatkoznak a papnak titokban megbánván bűneiket, vajon tudnak-e megtisztulni alamizsnálkodás és a jótettek kimutatása által. Az ilyen személyekről ugyanis az Ó- és az Újszö-

¹¹⁰ A 325. évi niceai zsinat 3. kánonja.

¹¹¹ A 314. évi neocaesariai zsinat 1. kánonja.

¹¹² Ez 18, 20.

¹¹³ A chorepiscopus (gör. khorepiskopos) nem teljes jogú, ún. vidéki püspök volt a kereszténység első évezredében. A 3. századtól már nem volt joguk papot vagy szerpapot szentelni. Egyes keleti (régii ortodox vagy Rómával egyesült) egyházakban a mai napig léteznek.

¹¹⁴ A 341. évi antiochiai zsinatról van szó.

¹¹⁵ A fentiekben a papi rend fokozatairól van szó.

vetségben sok példa található, leginkább pedig Gergely és Zakariás [pápák] zsinatain, melyekben ez áll:¹¹⁶ ha anyai unokatestvért, mostohát, unokahúgot, testvér feleségét, menyit vagy a saját rokonságból vagy amely nőt rokona bírta [feleségül], egy se merészeljen magához kötni a házasság által. Ha pedig valaki ebbe a förtelmes házasságba jutna és abban megmaradna, tudja meg, hogy ő apostoli tekintéllyel az egyházi átok béklyója által lett megkötözve, és egy pap se szolgál-tassa ki neki a szentáldozást, és, ha elhajlott és elválasztott lenne attól a tiltott köteléktől, bűnbánatnak vessék alá, miként a helyi pap gondolja. Majd pedig az egyházak pusztítóiról kérdezősködött, [er-ről] semmi mást nem írunk, hacsak nem azt, amit Pál apostol Timóteusnak írván mond:¹¹⁷ ints, feddj, buzdíts minden hatalommal! Miután pedig mindezeknek figyelmet szenteltünk, testvérségeteket intjük ezen az apostoli parancson keresztül, hogy ennek a Gerhard érseknek, akire helyettesként a ti összes vidékeken mindent rábíz-tunk, ami az egyházi rendre vonatkozik, engedelmesek és segédke-zők legyetek és maradjatok meg az egyetértésben, hogy az egyházi jogok és a keresztény vallás, melyek a ti részeiteken a pogányok betörése és a rossz keresztények üldözése miatt úgy látszik, hogy leromlottak és tönkrementek, az Úr engedelmeivel és Szent Péter apostolfejedelem közbenjárásával képesek legyenek a normalitás szabályához megújulni és ti az eljövendő vizsgálatban biztosan képe-sek legyetek meghallani az Úr hangját, mely így szól:¹¹⁸ Jól van, jó és hűséges szolgál, mivel hű voltál a kevéssben, sokat bízik rád; menj be Urad örömébe. Ezek után hatalmunkból megbízzuk Eberhard bajor herceget,¹¹⁹ hogy az előbb mondott Gerhard érseknek minden-ben segítségére álljon, hogy az ő egyházának az állapota és normalitása és saját ereje a teljes tetőpontra és korábbi ékességére bírjon eljutni az ő segítségével által, ha a mindenható Isten [bűnbocsá-nata] és Szent Péter és az ő választottjainak jósága általunk jóvá akarja hagyni a megbocsátást.

¹¹⁶ Itt, de már korábban is 8. századi zsinatokról van szó.

¹¹⁷ 2Tim 4, 2.

¹¹⁸ Mt 25, 21; 23.

¹¹⁹ Eberhard bajor herceg (937–938).

(5)

AGAPITUS püspök,¹²⁰ Isten szolgálójának szolgálója,¹²¹ a legkedvesebb és főtisztelendő Gerhardus testvérnek, a lorchi szentegyház érsekének¹²² Krisztusban üdvözlét.

Kéréseidet egyházad kiváltságainak megújítására vagy jóvágyására az imádkozás céljából hozzánk jövő Hadamarus, a tiszteletreméltó fuldai monostor apátja¹²³ tudomásunkra hozta, egyszersmind sírnivaló módon hírül adta a közted és Heroldus érsek¹²⁴ közötti vitákat és a keletkezett igen heves nézeteltéréseket, amiatt, hogy mindketten egy egyháztartományban felvettétek a pallium tekintélyét, ami felett magunk is a köteles főpásztori gondoskodás miatt bánatos szívvel igencsak szomorkodunk, és amit utálkozva szentségtelennek ítélünk. Hiszen a szent és egyetemes egyház, melynek élén isteni felhatalmazásból állunk, a vallásos és megbékített, a nem kitálat szeretemben megszilárdított főpapjaira – mintha megannyi oszlopon nyugodna – támaszkodik; különösen sok főpap viszálykodik pedig és bátorodik fel a gógtól felfuvalkodván az egyházzal szemben ellenségesen, hasonlóan az egyház is a kirántott támasztóoszlopok miatt készül összedőlni, nagy veszéllyel és saját erejének kárára önmaga állapota ingatja meg. Azonfelül, míg kívülről köztetek a pallium tiszteletéért ily megátalkodott módon efféle perlekedés folyik, zajlik, úgy, hogy a testvéri vetélkedésben a papság dísze belülről kiüresedik. Ezért tehát, testvérem, kötelességünk megvizsgálni ezt, nehogy az ellenségeskedés bennetek kinövő gyúanyaga szándékokra és hasznatokra való tekintet nélkül Isten szent egyházában továbbra is meghasonlást és botrányt tápláljon, és peretek lezárására közbelépünk úgy az Úr által a kormányzás gondjából részeltetett, mint a mindkettőtök iránt érzett szeretettől erre indított bírók, akként tudniillik, hogy a viszályotok előrebocsátott panaszát illetően ésszerű ítéletekkel az igazságot szabályszerűen kielégítsük és titeket minden

¹²⁰ Római pápa (946–955).

¹²¹ A pápák mai napig használt egyik (alázatossági) címe.

¹²² Valójában passauai püspök (932–946).

¹²³ Fuldai apát (927–956).

¹²⁴ Salzburgi érsek (939–955), a passauai püspökség metropolitája.

kitört ellentétől Krisztus segítségével a testvéri egyetértésbe visszavezessünk. Tudjuk és ismerjük ugyanis nálunk lévő oklevelekből, hogy az egyház mely helyeinek jár a pallium tekintélye ettől az apostoli széktől. Lorch városa ugyanis, melyről ismeretes, hogy szentséged áll az élén, régtől fogva metropolitai és érseki székhely, miként a hiteles kiváltságlevelekben olvassuk, melyeket egészen hozzánk küldtél, és ahogy megtaláltuk Szent Péter levéltárában az oklevél öregségtől szerfelett megkopott némely példányait. Megtudtuk azt is a katolikus hit e főpapi székének tudósaitól, hogy az egyház születésének kezdetén és a legszörnyűbb keresztényüldözés során ennek a széknak megpróbáltatások jutottak, és innen terjedt el ugyanazon hitnek a kegyelme Felső- és Alsó-Pannónia provinciákban¹²⁵ az oda belépő hittérítők révén. Ezen két provinciának és az ottani főpapoknak pedig nem más, mint a szent lorch-i egyház érseke állt az élén egészen a hunok¹²⁶ idejéig, akiknek barbár vadsága nem csak az előbb mondott Lorch püspöki székhelyét,¹²⁷ hanem a körülötte lévő szomszédos vidékeket is elnéptelenítette és teljesen elpusztította. Így pedig az történt, hogy a püspökök ettől a szükséghelyzettől kényszerítve, miután azt a püspöki széket elhagyták és máshová helyezték, egyszersmind annak a püspöki széknak az érseki tisztségét is letették. Nemrégiben pedig, a bajorok királysága nem bírván apostoli helynökkel, Arnót a szent salzburgi egyház első érsekéként¹²⁸ választották a helyébe. Ezt bizonyítja a szent levéltár emlékiratainak éltes története. Kevéssel ezelőtt pedig Krisztus halandóknak nyújtott segédelmével Lorch ellenségtől háborítatlan szentegyházának a lakhatás biztonsága megadatott, kívánatos hát, hogy testvérséged nem máshol, hanem ugyanott bírja a főpapi széket. Ennélfogva újra beiktatunk téged ugyanebbe az egyházba, a szent atyák, tudniillik elődeink, különösen a boldog emlékezetű Leó pápa¹²⁹ rendeleteit és határozatait követve, aki palliumot és kiváltságot adományozott kiválóságoknak, és a gyakran mondott szent lorch-i egyházat Szent Péter, az

¹²⁵ Alsó- és Felső-Pannónia provinciák változó megnevezéseihez l. az Előszót.

¹²⁶ Értsd: az avarok.

¹²⁷ Az avarok 700 körül felprédálták Lorch városát és környékét.

¹²⁸ Arno 798-ban nyerte el az érseki méltóságot.

¹²⁹ VII. Leó pápa (936–939), akinek a nevén Pilgrim két oklevelet is hamisított. A szóban forgó palliumadományról l. a 3. sz. oklevelet.

első apostol hatalmával és helyetteseként eloldozzuk¹³⁰ és érsekséggé tesszük, és a metropolitai csúcsra emeljük, az általunk átengedett kiváltságokat saját kezüleg biztosítjuk és megerősítjük, miként azt is, hogy ezek törvényesek, továbbá a jelen rendelkezéssel újból neked és utódaidnak adjuk át a palliumot, hogy folytonosan birtokold a korábban engedélyezett használat szerint. Miután így ezeket is tökéletesen helyreállítottuk az igazságra, elhatároztuk, hogy az előbb mondott okból származó civódásokat és nézeteltéréseket szakítások félbe és testvéri szeretetben béküljete ki, úgy, hogy a palliumnak az imént még mindkettőtök részéről felvett tisztessége sértetlenül megőrződjék, buzdítunk, hogy az apostoli intézkedésnek megfelelően ezentúl ne maradjatok meg a versengésben és vitában. Tudvalévő ugyanis, hogy kánonjogilag minden egyháztartományban egy metropolitát szentelnek fel. Ennélfogva jónak és békeszerzőnek ítéljük, hogy úgy kell szétozítani¹³¹ és meghatározni számotokra egyházkerületeiteket, hogy Noricum tartomány két provinciára való osztása révén Heroldus érsekre a Nyugat-Pannónia feletti gondoskodást és felügyeletet bizzuk, rád pedig és utódaidra – a szent lorchi egyház kiérdemelt megbecsülése miatt, aminek az áldás és a székek rangsorában fiatalabb főpapok és előjárók részéről tisztelet jár – a Kelet-Pannónia feletti gondoskodást és az avarok és morvák¹³² tartományát, továbbá a szlávokét, akik az előbbieik országa körül élnek, és az imént lettek keresztények vagy még a keresztység által Krisztus számára megnyerendők, valamint rád bizzuk apostoli kötelességünket, hogy azokon a részeken terjeszd a hitet, és véleményed szerint, ahol szükséges, püspököket iktass be. Felruházunk még, hogy mindenhol olyan tekintéllyel és hatalommal intézkedj és rendelkezz, mintha mi magunk lennénk jelen. Amennyiben a már említett Heroldus érsek vagy valamelyik utódja ez után a kijelölt határral a legkisebb mértékben is elégedetlen lenne és az ő hatalmától megtagadott és elválasztott egyháztartományt makacsul visszakövetelni próbálja, és nem fékezi meg a szakítás sem ezen apostoli meghagyásainkkal és

¹³⁰ Ti. eddigi érseki tartományából, a salzburgiból.

¹³¹ A joghatóság területi kijelöléséhez valószínűleg a 9. század eleji, a bajor püspökségek közötti missziós területi osztozkodások szolgálhattak mintaként.

¹³² A hitelesnek ítélt Theotmar-levél (900) tanúsága szerint Moravia a miszió kezdetétől a passzai püspökséghez tartozott.

határozásainkkal a tiltott verseny által; öt magát teljesen fosszák meg a méltóság kegyesen megengedett bőkezűségétől és az egykori jog szerint Felső-Pannónia tartozzon Alsó-Pannóniához, mindkettő állandóan a te és utódaid főhatalma alá. Akik tetszéssel fogadják és helyeslik eme üdvös határozatainkat, azokat megáldjuk és katolikusnak ismerjük el őket, az ellenszegülőket azonban és az ezeket érvényteleníteni vagy ezektől mindenestől eltérni igyekvőket szigorúan a Szentháromság örök anathemájával sújtjuk, és apostoli ítélettel, melytől megbüntetve Ananiás és Saffira kilehelték lelküket¹³³, megátkozzuk, és a Szentlélek káromlóival együtt állandó kínokkal való büntetésre ítéljük.

(6)

Krisztusban igen szeretett fiainknak, Hrodbertnek, a szent mainzi egyház,¹³⁴ Dietrichnek, a szent trieri egyház,¹³⁵ és Adalbertnek, a szent magdeburgi egyház,¹³⁶ ugyanúgy Gerónak, a szent kölni egyház¹³⁷ és Frigyesnek, a szent salzburgi egyház,¹³⁸ továbbá Adaldagnak, a szent brémai egyház érsekeinek,¹³⁹ hasonlóképp a mi urunknak, Ottónak, a legdicsebb császárnak¹⁴⁰ és legkiválóbb unokatestvérének, Henriknek, a bajorok hercegének,¹⁴¹ valamint az összes többi püspöknek és apátnak, hercegnek és grófnak Galliában, Germániában BENEDEK az apostoli szék isteni kegyelemből felruházott főpapja, éspedig Isten szolgáinak szolgája¹⁴² az Úrban üdvözlétet.

¹³³ ApCsel 5, 1–11

¹³⁴ (H)rodbert mainzi érsek (970–975).

¹³⁵ Dietrich trieri érsek (965–977).

¹³⁶ Adalbert magdeburgi érsek (968–981).

¹³⁷ Gero kölni érsek (969–976).

¹³⁸ Frigyes salzburgi érsek (958–991), Pilgrim passauai püspök nagybátyja.

¹³⁹ Adaldag hamburg-brémai érsek (937–988).

¹⁴⁰ II. Ottó német–római uralkodó (973–983).

¹⁴¹ Civakodó Henrik bajor herceg (955–976, 985–995).

¹⁴² VI. Benedek pápa (973–974).

Kívánatos, hogy az alázatosan esdeklők jogszerű kérvényei számára mindig kegyesnek és emberségesnek mutatkozzunk, ezért kiváltképp aggódunk a jámbor paptársak testvéri kérései miatt, akiket mindenütt a világ minden határáról a hivatásra és a regulára, valamint a saját hivatal erejére ez az egyetemes római anyaszentegyház és az ő szolgálja, tudniillik az apostolok közül az első, Szent Péter képviselője választ ki, jóllehet méltatlanok vagyunk rá, mégis ugyancsak az ő kegyelméből és ajándékából az ő hatalmában és rendjében a helyébe léptünk, amelyről a Szentírás így szól: Te Péter vagy, és erre a kösziklára építem egyházamat.¹⁴³ Ennélfogva méltónak tartottuk, hogy beleegyezésünket adjuk az igen tiszteletreméltó érsek illő kérvényeihez, melyeket alkalmas személyeken, tudniillik két áldozópapján keresztül hozott tudomásunkra,¹⁴⁴ mivel visszaadtuk a palliumot és a metropolitai tisztséget neki és az ő püspöki székhének, a szent lorchi egyháznak a magyarokkal szomszédos határvidékén, mert teljes mértékben jár ugyanezen egyháznak, miként tanúsítják a kiváltságlevelék igen régi és magukkal hozott bizonyítékai, amelyekbe ugyanis belefoglalták, hogy a boldogságos Symachus, ezen kegyes szék apostoli előjárója pápaságának idejében az előbb mondott szent lorchi egyház metropolitai székhely volt, és amennyire akkor, úgy most is a boldogságos vértanúk szenvedéseiből, akik közül ott sokakat a Krisztus hitéért való üldözés idejében különféle kínokkal büntettek, arra gondolhatunk, hogy úgy hiszik: Pannónia egyházainak összes egyházmegyéi közül igaz, hogy ez [a lorchi] az ősiség és az érseki méltóság tekintetében az első, mely már a régmúlt időkben a szomszédos barbárok nagyszámú népe miatt elhagyottá válva és pusztasággá visszaváltoztatva,¹⁴⁵ egy keresztény hitű lakosra sem emlékezett, amíg a győzhetetlen császár és a haza atyja, tudniillik a mi kegyes császáruk atyja,¹⁴⁶ akinek az egész földkerekség azt kívánja, hogy még éljen és sokáig uralkodjon, azoknak a hadait katonai győzelemmel megfékezte. Most pedig, amely dolog miatt az imádságok ujjongása között a mindenható Isten dicséretére fakadunk, nem csak a gyakran mondott szent lorchi egyház szerez békét és nyugalmat szomszédjaival együtt az ellenségek iránti rettegés

¹⁴³ Mt 16, 18

¹⁴⁴ Vö. Kristó (szerk.): *Az államalapítás korának írott forrásai*. i. m. 24.

¹⁴⁵ Vö. az Agapét-oklevéllel.

¹⁴⁶ I. (Nagy) Ottó német-római uralkodó (936–973).

elmaradásával, hanem ők maguk, a korábban ellenségek azt, akit üldöztek pogány szokás szerint, csakhamar Krisztust vallják megkeresztelkedettként és szükségét érzik, hogy nyomban papjaik legyenek, és ahogy bárdolatlanságuk folytán képesek lesznek megérteni, tisztelik, és bizonyos egyházakat az ő földjükön, melyeket őseik a tűznek adtak, úgy tűnik, hogy az utódok újjáépítik. Ettől a meggondolástól meggyőzve, miszerint a szent lorchi egyház előbb nevezett érsekének kérelmét az ősi apostoli tekintély ajánlja, és továbbá, amely mivel igazságos volt, hasznosnak is látszott, hogy az Úrnak gyümölcsöt hozó népekhez a magyaroknak és a morváknak a hitet újonnan művelői közül vagy méginkább a szlávok sok más tartományából a saját egyháztartománya által határolt területeken legott felszentelt püspököknek, miként azt régen rendezték, azoknak ezt az érseket rendeljük. Minthogy pedig a salzburgi metropolitai egyház kihasználta a szent lorchi egyház főpapjának alávetettségét, mivel [annak] méltóságát eltörölték és meggyengítették a barbárok pusztítása miatt, azért semmiképpen sem tűrjük, hogy azt megfosszák az elrendelt apostoli kiváltságoktól, mivel ezek a salzburgiakhoz képest mind korábbiak, mind pedig parancsoló erejűek, a tanúságtételnek ez a feltétele a világi bíróságoknál is él és előnyben részesül. Mi azonban ebben az efféle elrendezésben könnyedén elhárítunk minden ármánykodást és vitára való alkalmat Isten segítségével mindkét érseki tartományban a kölcsönösen meghatározott és elkülönített határok által és éppúgy a mindenütt megtartott apostoli rendeletek által, melyeket nekünk kell állandóan védeni és az evangélium szava szerint azok közül semmit sem [kell] érvényteleníteni, hanem betölteni.¹⁴⁷ Amiért tehát az első apostol, Szent Péter hatalmával és tekintélyével és a szent pápák, azaz a mi elődeink példája által ugyanazt a szent lorchi egyházat és annak vezetőit, akik már érsek, ettől fogva örökre az egész salzburgi egyháznak és annak előljáróinak való alávetettsége és fennhatósága alól feloldozzuk és a metropolitai méltóságra emeljük; és miként a legújabb időkben a szent emlékü Agapitus pápa mindkét részről elválasztotta ugyanazoknak az egyháztartományoknak a határait, így mi magunk is úgy határozunk, hogy a szent salzburgi egyház bírja Felső-Pannónia¹⁴⁸ püspökeit tartománybeli püspökként, melyek élén ezidáig nyilvánvalóan az ő

¹⁴⁷ Mt 5, 17

¹⁴⁸ Ehhez és a további földrajzi megnevezésekhez l. az Előszót.

főpapjai állnak, annyi és olyan joghatósággal, melyet mostanáig Alsó-Pannóniában érvényesítettek. A szent lorchi egyház pedig Alsó-Pannónia és Moesia vidékein, melyek tartományai Avaria és Morávia,¹⁴⁹ melyek hét püspök egyházmegyéit foglalták magukban a régi időkben, és az ő főpapjaik mostantól érseki hatalmat birtokoljanak annyi és olyan joghatósággal, melyet mostanáig Felső-Pannóniában érvényesítettek. Mindezen elrendelt dolgokhoz kiváltképp hozzáteszük, hogy Szent Gergely pápának az angolok érsekéhez szóló határozata szerint¹⁵⁰ az egyikük azok közül, amelyiküket előbb szentelték fel, igenis ő maga, amíg él, a rangsorrendben¹⁵¹ elsőbbséget nyerjen. Miután teljességgel elhatároltuk mindkét [metropolitai] egyház egyházmegyéit, kánoni szigor alatt egészen megtiltjuk, hogy ugyanazon egyházak egyik érseke se merészeljen a másik egyháztartományába beavatkozni, vagy az általunk imént meghatározott ügyeken túl bármiféle vitakozással vagy vitával egyik a másikat izgatni. Miután mindezeket lecsillapítottuk, tiszteletreméltó Pilgrim testvérünket kánoni oklevelek által megerősítve a szent lorchi egyház érsekévé beiktatjuk, és a palliumot neki egyházának ősi gyakorlata szerint elküldtük. Ezenfelül Avaria és Moravia, akár mint Alsó-Pannónia vagy Moesia vidékeinek tartományaiban és a körös-körül tartozkodó szlávok határos népei között a mi apostoli hatalmunkat és helyettesítésünket gyakorolni átengedjük és átruházuk,¹⁵² ezek szerint ott az ő elődeinek, a szent lorchi egyház érsekeinek szokása szerint hatalma van áldozópapokat és püspököket szentelni és beiktatni, és az előbb mondott népekből az ő szent igehirdése által az Úr számára felkészült népet szerezni.¹⁵³

¹⁴⁹ Ez a helymeghatározás támpontot nyújthat Moravia déli lokalizálásához.

¹⁵⁰ Beda Venerabilis angol egyháztörténetére való utalás, miként azt Pilgrim más okleveleiben is megtalálhatjuk.

¹⁵¹ Ti. a Német-római Birodalom érsekei között.

¹⁵² Itt a kora középkori apostoli vikáriusi jogokat is a lorchi metropolita-érseknek „adományoztatja” Pilgrim.

¹⁵³ Lk 1, 17

***A Documenta Historica* eddig megjelent számai**

1992

1. Az 1887-es földközi-tengeri egyezmények [Nyemcsok Attila]
2. A tilisiti béke (1807. júl. 7.) [Szász Erzsébet]
3. Talleyrand, Charles-Maurice: Értekezés annak előnyeiről, hogy a jelen körülmények között új gyarmatokat szerezzünk [Szász Géza]
4. A schönbrunni béke (1809. okt. 14.) [Szász Erzsébet]
5. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása) [Gulyás László] (utánnomás: 23. sz.)
6. Korai angolszász törvények I. A kenti törvények [Szántó Richárd]
7. Az 1939–40-es finn–szovjet háború dokumentumai [Engi Imre]
8. Dokumentumok az orosz-szovjet törekvésekről a Boszporusz és a Darda-nellák megszerzésére (Konstantinápoly-egyezmény, 1915; német–orosz tárgyalások, 1940) [Boros Tamás]

1993

9. A Birodalom és Észtország. A szovjet–észt szerződések megszületésének dokumentumai (1939. szeptember) [Vandlik Krisztina]
10. Edward Balliol skóciai hadjárata. Részletek a Lanercosti krónikából és a bridlingtoni kanonok gestájából [Kiss Andrea]
11. Az 1943. decemberi Beneš–Sztálin–Molotov-megbeszélések dokumentumai [Gulyás László]
12. Békeszerződés Nagy-Britannia és az Egyesült Államok között (1783. szept. 3.) [Kökény Andrea]

13. Új bécsi tudósítások a kiváló Schwarzenberg grófnak a tatai, veszprémi és palotai erődök és más helyek elfoglalásáról, a szigeti erőd összeomlásáról és a Törökországban napról napra erősödő hanyatlásról (1599) [Lévai Judit]
14. 1789 Franciaországa a panaszok tükrében [Gyuricza Róbert]

1994

15. Az 1594-es birodalmi gyűlés határozatai a magyar háborút illetően [Wölfinger Ildikó]
16. Volgai német dokumentumok (1918–1941) [Opauszki István]
17. Az 1916. évi arab felkelés kiáltványa [Ferwagner P. Ákos – Lőkös István]
18. A Bayeux-i faliszőnyeg [Varga Vanda Éva] (utánnomás: 34. sz.)

1995

19. A constantinusi adománylevél (Donatio Constantini – VIII. sz.) [Piti Ferenc]
20. A Hét Sziget Köztársaság és Kapodisztriasz [Szász Erzsébet]
21. A lengyel emigráns kormány és a Szovjetunió kapcsolatfelvételének dokumentumai, 1941 [Csősz László]
22. Németország két megosztási terve (Morgenthau-terv, Frankfurti dokumentumok) [Mayer János]
23. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása) [Gulyás László] (az 5. sz. utánnomása)
24. Az 1849-es magyar–velencei szerződés [Krámli Mihály]
25. Az Anitta-felirat (i. e. 1600 körül) [Bolega Erika]

1996

26. A jeruzsálemi Szent János Lovagrend regulája [Homonnai Sarolta – Hunyadi Zsolt]
27. Az amerikai alkotmányozási vita: a föderalisták írásából (1787–1788) [Berkes Tímea]
28. Források a németek Szovjetunióba történő kitelepítéséről Közép-Kelet-Európából (1945–1953) [Köteles Péter]

29. Turgot: Levelek a toleranciáról [Balázs Péter]

1997

30. Európai nemzeti kisebbségek kongresszusainak határozatai (1925–1937) [Eiler Ferenc]
31. Vikingek az angolszász krónikában [Rimaszombati Károly]
32. Gildas: Britannia romlásáról [Novák Veronika]

1998

33. Az 1904-es szerb–bolgár szerződések [Horváth Krisztián]
34. A Bayeux-i faliszőnyeg [Jójiárt Júlia – Varga Vanda Éva] (a 18. sz. utánnyomása + színes melléklet)
35. Szultáni fermán a Bolgár exarchátus megalapításáról (1870. febr. 28.) [Horváth Krisztián]
36. A fiatal Napóleon írásai Korzikáról [Jókai Rita]
37. Esztergom 1595-ös visszavétele a napi jelentések tükrében [Bagi Zoltán Péter – Szász Géza]
38. Ausztria határai (Saint-Germain, 1919. szept. 10.) [Éveli Péter – Dobos Erzsébet]
39. Tervezet a kereszténység leendő békéjéről (Podjebrád-béketervezet, 1464) [Karáth Tamás]
40. Törvény Skócia lefegyverzéséről (1746) [Fejér Ingrid]

1999

41. Az 1902-es orosz–bolgár katonai konvenció [Horváth Krisztián]
42. Szemelvények Aeneas Sylvius Piccolomini „Európa” c. művéből [Nótári Tamás]
43. Marcus Tullius Cicero M. Caelius védelmében mondott beszéde [Nótári Tamás]

2000

44. „A Népszövetség halála”. Dokumentumok az olasz–etióp konfliktus történetéből (1935–1936) [Szélinger Balázs]
45. A szudétánémet kérdés a második világháborúban (Edvard Beneš és Wenzel Jaksch levelezése 1939–1943) [Kasza Péter]
46. Načertanije (A szerb nemzeti és külpolitika titkos dokumentuma, 1844) [Szajcsán Éva]

- 47. Juan Donoso Cortés: Értekezések [Bán Mónika]
- 48. Napóleon trianoni dekrétuma az Illír Tartományok megszervezéséről (1809. dec. 25.) [Pándi Eszter]
- 49. Dokumentumok az 1911–1912-es olasz–török háborúból [Horváth Krisztián]

2001

- 50. Mary Rowlandson fogságának és szabadulásának elbeszélése [Zámbó Ildikó]
- 51. Marcus Tullius Cicero Q. Ligarius érdekében mondott beszéde [Nótári Tamás]
- 52. Békeszerződés az Egyesült Államok és Mexikó között (1848) [Kökény Andrea]
- 53. Navigatio Sancti Brendani Abbatis. Szt. Brendan apát tengeri utazása [Majorossy Judit]

2002

- 54. Az 1930-as görög–török barátsági és semlegességi szerződés [Balogh Ádám]
- 55. John F. Kennedy és Nyikita Sz. Hruscsov levelezése a kubai rakétaválság alatt [Simon Ágnes – Simon Eszter]
- 56. Korzika 1755-ös és 1794-es alkotmánya [Tandori Mária]
- 57. Jugoszlávia külpolitikai dilemmája 1940-ben [Tóth-Szenesi Attila – Szajcsán Éva]
- 58. Állam – Szent Unió – Skizma [Kovács Kálmán Árpád]

2003

- 59. Három középkori germán törvénykönyv [Huszár Edit]
- 60. Az első világháború és a spanyol semlegesség [Pallagi Mária]
- 61. Edvard Beneš: Az osztrák probléma és a cseh kérdés [Gulyás László – Halmos Tamás]
- 62. Johann Martin Honigberger: Napkeleti gyümölcsök [Buczko Zsuzsanna]

2004

- 63. Zsebkalauz Németországhoz [Kovács Melinda – Szilárd Balázs]

64. Sztálin és Tito moszkvai titkos találkozója. 1948. február 10. [Vukman Péter]
65. Olasz–spanyol kapcsolatok a második világháború idején [Katona Eszter]

2005

66. A konstantinápolyi egyezmény (1800. ápr. 1.) és Ali pasa levélváltása a Jón-szigetek kormányzójával (1807–1808) [Szász Erzsébet]
67. Szemelvények Zsigmond lengyel herceg budai számadásából [Horogszegi Zoltán – Rábai Krisztina]
68. Hydatius: Chronica (379–469) [Széll Gábor]
69. Magyar források a téli háborúhoz. 1939. nov. 30. – 1940. márc. 12. [Vámos Barbara]
70. A szovjet–jugoszláv konfliktus története a források tükrében (1948. február – 1949. november) [Vukman Péter]
71. Az 1945-ös szovjet atomkétkedés dokumentumok tükrében [Cora Zoltán]
72. Hruscsov–Tito levélváltás 1954 [Ifj. Prohászka Géza]

2006

73. Konrad Adenauer kancellár beszéde az első nyugatnémet kormány programjának vitájában (1949) [Mucsi András]
74. A késő Anjou-kori dalmát és magyar tengeri hajózás 1381-ből és 1382-ből származó oklevelek alapján [Juhász Ágnes]
75. Németország és Nagy-Britannia diplomáciai kapcsolatai 1892–1904 között (A Tilley- memorandum, 1905) [Rostás Róbert]
76. A Jézus Társaság feloszlata (1759–1773) [Babarczy Dóra]

2007

77. A Lex Irnitana (egy Flavius-kori municipium törvénye) [Illés Imre Áron]
78. A Bor-Kalán nemzetség birtokperének ítéletlevele 1332-ből [Papp Róbert]

2008

79. A Szent István csatahajó elsüllyedése. 1918. június 10. [Bánsági Andor]

80. Tunnunai Victor: Chronica (444–565). [Széll Gábor]
81. Spanyol dinasztikus alternatíva: a karlisták [Polácska Edina]

2009

82. Városi törvények a római köztársaság utolsó századából [Janzsó Miklós – Szabó Ádám Ágoston]

2010

83. Békeszerződés Anglia és a Holland Egyesült Tartományok között (Breda, 1667. július 31.) [Palotás Zsolt]

2011

84. Hivatalnokok, lázadók, szerzetesek (Késő római szöveggyűjtemény 1.) [Bara Péter – Illés Imre Áron – Palotás György – Szabó Ádám Ágoston – Varga Ferenc]
85. Városi közigazgatás a Digesta 50. könyvében [Illés Imre Áron]
86. Idősebb Plinius a mágiáról [Takács Anikó]

2012

87. Bukott püspökök, eretnekek, pogányok (Késő római szöveggyűjtemény 2.) [Hajdú Attila – Horváth Beáta – Kósa Maja – Mihálykó Ágnes – Szabó Ádám Ágoston]
88. Békeszerződés Anglia és a Holland Egyesült Tartományok között (Westminster, 1674. február 19.) [Palotás Zsolt]
89. Dokumentumok a szaúdi–amerikai kapcsolatok történetéből. A dzahráni konzulátus és légi bázis szerződése (1943–1949) [Gulyás K. László]
90. Források a spanyol expanzió japán periódusának (1587–1636) tanulmányozásához [Túróczi Tamás]

2014

91. Matthew Calbraith Perry 1853–1854-es expedíciója Japánba [Nagy Dávid]
92. Dokumentumok a brit–jugoszláv kapcsolatok történetéhez (1949–1953) [Benyus Máté – Csernus-Lukács Szilveszter – Tóth Marcell]

93. Iulianus Apostata: Beszéd az antiochiaiak ellen, avagy a Szakállgyűlölő (Or. XII.) [Solymosi Benedek]

2015

94. Források az 1360-as év nádori közgyűléseinek tanulmányozásához [Domokos Noémi]

2016

95. Maximianus és Constantius dicsőítése (Késő római szöveggyűjtemény 3.) [Gönczi Gergő és Szabó Ádám Ágoston]
96. Az utolsó Valois-k és a Bourbonok francia királysága ediktumok tükrében [Ihász Barbara]
97. Az 1949-es izraeli–transzjordániai fegyverszüneti tárgyalások dokumentumai [Kádár József]

2017

98. Az 1955-ös csehszlovák–egyiptomi fegyvertüzlet dokumentumai [Krajcsir Lukács]

X 267372

Kiadja a

6722 Szeged, Petőfi Sándor sugárút 30–34.

<http://www.press.u-szeged.hu>

Felelős kiadó: Dr. Ferwagner Péter Ákos egyetemi docens

Felelős vezető: Szőnyi Etelka kiadói főszerkesztő

Méret: A/5, példányszám: 100, munkaszám: 17/2018.